Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилеткиннеген

1954 июль 17 суббота № 142 (3079)

өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Тайбының бүгү-индий чөвүлелиниң даргазы доктор Сайфуддин Китчлуну Г. М. Маленковтуң хүлээп алганы (1 арын).

Делегейниң Сталинчы шаңналын индий эртемден Сахиб Синг Сокхейге тывысканы (1 арын).

Делгелгениң киржикчилеринге ийи муң кандидаттар (1 арын).

Н. Рязанцев.—Бүдүрүлгениң кол онза чүүлдери (2 арын).

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭР АЖЫЛДЫ УЛАМ-НА КАЛБАРТЫР (3 арын).

М. Мирчин. — Социалистиг чарыштың чартык чылда түңнелдерин үндүрген (3 арын).

Х. Сарыг-оол. — Ниитиниң мал ажылын хөгжүдер дээш шаңгыы ажылдаар (3 арын).

С. Титов.—Номчукчуларның айтырыгларынга харыылар (4 арын).

Польшаның төрүтүнгениниң хүнүнге уткуштур (4 арын).

Пхеньянда аныяктар активиниң Бүгү-корей чөвүлел хуралы (4 арын).

«Европа ниитилежилгезиниң» дугайында Итали парламентиде удурланыышкыннар (4 арын).

СИБИРЬНИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ИШЧИЛЕРИНИҢ СОҢГААРЛАДЫП БОЛБАС СОРУЛГАЛАРЫ

Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар чыылдырган чөвүлел хуралы ажылын доокан. Ол чөвүлел хуралга 2 муң ажыг эр, херээжен колхозчулар, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, чер-черниң партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының удуртукчулары киришкен. Чөвүлел хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын чедиишкинниг боттандырының херээнге колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның сорулгаларын чугаалажып көрген.

Омск областың болгаш Алтай крайның колхозтарынга, совхозтарынга, трактор бригадаларынга барып, чуртка тараа бүдүрерин улам көвүдедириниң дугайында база кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпириниң күүселдезиниң чорудулгазы-биле таныжып чораан СЭКП ТК-ның Бирги секретары эш Н. С. Хрущев чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен. Эш Хрущев көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының соңгаарладып болбас сорулгаларынга хамаарыштыр чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралы—Сибирь көдээзиниң амыдыралында чугула болуушкун. Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының, тарааны, а ол ышкаш эътти, сүттү, саржагны, дүктү болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң херээнге бо делгем крайның колхозтарының болгаш совхозтарының ажыглап турары кайгамчык улуг аргаларны чөвүлел хурал көргүскен.

Чөвүлел хуралдың индиринден санал берип турган эр, херээжен колхозчулар, трактористер болгаш комбайнёрлар, колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның удуртукчулары кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының талазы-биле чедип алдынган баштайгы чедиишкиннерни өөрүшкүлүг демдеглеп турганнар. Эрткен чазын Сибирь колхозтар чаа черлерге кызылтасты колдадыр тараа культураларын бүдүн чартык миллион ажыг гектарны тараан. Алтай крайның колхозтары кур черлерге тарылга планын 169 хуу, Тюмень областың—169 хуу, Омск областың — 163 хуу, Новосибирск областың—138 хуу күүсеткеннер. Сибирьниң районнарында кур черлерде 17 тараалаң чаа совхозтар тургустунган, олар эрткен чазын 80 муң ажыг гектарларны тараан.

Чаа аңдартынган кур черлерге эки дүжүттү өстүрүп ап болбас дээр аянныг ындыг бодал-оналды мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгазы ойтур шапкан. Эрткен чылдарда Сибирьниң хөй-хөй колхозтары чаа шиңгээдип алдынган черлериң гектар бүрүзүнден-не 20—25 центнер тарааны ажаап алган. Бо чылын кур болгаш куруккан черлериң барык чер болганында дүжүттүң шинчизи кайгамчык чаагай болуп турар.

Алтай крайның Буденовский МТС-те В. Минаковтуң трактор бригадазының ажылдап кылган кур черлериң гектар бүрүзүнден-не 30 центнер чедир кызылтас дүжүдүн алыр деп турар. Омск областың «Сибиряк» деп тараалаң совхозтуң директору эш Крутиков совхозтуң коллективи 19 муң гектар кур черлерни аңдарып, оларның иштинден 5 муң ажыг гектар черде тараа тараан деп чөвүлел хуралга медеглээн. Ол бүгү шөлдерде элбек дүжүт быжып олурар. Чөвүлел хуралдың киржикчилери ындыг янзылыг он-он чижектерни көргүскен. Ол ынчаар колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның туруп келгени чаа черлерни шиңгээдип алырының оруу тараа бүдүрерин улуу-биле көвүдедириниң идегелдиг магадылалы болуп турар дээрзиниң дугайын ол чижектер база дагын чугаалап турар.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары чедип алдынган чедиишкиннерни демдеглевишаан, ооң-биле кады хөй-хөй колхозтарда, совхозтарда болгаш МТС-терде бар болуп турар улуг четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн. Тарылганы экизи-биле ажаарын чер болганда-ла чедир организаставаан. Кукурузаны Сибирьде бо чылын бир-ле дугаарында дыка улуг шөлдерде тараан. Новосибирск областың болгаш Алтай крайның элээн хөй районнарында кукурузаны бок үнүштер шыва алы берген. Чигир свеклазын, картофельди болгаш өске-даа культураларны ажылдап кылырында хожудаашкын болдунган.

Сиген ажаалдазының оожум калбарыышкыны улуг дүвүрээзинни хайныктырып турар. Чамдык областарда ол ажылдарның темпилери колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның аргалары хемчээл чокка өскен турбуже, энир чылгызындан безин куду болуп турар.

Сибирь болза, бедик механизастыг көдээ ажыл-агыйның чурту. Мында тараа культураларын өстүрүп үндүрериниң талазы-биле барык бүгү ажылдарны машиналар-биле күүседип турар. Сибирьниң областары болгаш крайлары чүгле бо чылын безин 15 аът күжүнге санаарга 24 муң тракторларны, муң-муң комбайннарны болгаш автомобильдерни алган. Социалистиг индустрияның күжү болгаш күчүзү, бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызының күш-ажылчы маадырлыг чоруу оортан чаа чайыннанчак илерээшкинни тыпкан.

Ынчалза-даа техниканың өзүлдези ону бүрүн ажыглаарының дугайында партия организацияларының, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының сагыш салыышкынын бичелтпейн, харын улгаттырып турар. Ындыг турбуже, Сибирьниң МТС-тери болгаш совхозтары техниканы дүжүт ажаап алыышкынынга белеткээр дугайында чогуур сагыш салбайн турар.

Тараа хүлээп алырынга тендии оожум белеткенип турар ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң адынга чөптүг шүгүмчүлел чөвүлел хуралга эвээш эвес болган. Складтар септелгези мынчага чедир доозулбаан, тараа шыгжаарынга хереглээр чаа оран-саваларның тудуу багай чоруп турар. Дыка хөй тараа белеткел пунктулары тараа арыглаар машиналар-биле, а ол ышкаш тараа чүдүрер болгаш дүжүрер механизмнер-биле хандыртынмаан. Эрткен чылын дүжүрүлге ажылдары багай механизастааныныңг ужурунда колхозтар машина бүрүзүн 4—5 дүжүрүкчүлерлиг чорудуп турар ужурга таварышкан, ооң-биле холбаштыр изиг ажыл үезинде муңмуң кижилер соңгаарладып болбас хову ажылдарындан чардыгып турган. Бо чылын тараның кирери дыка өзер болгай. Ынчаарга тараа хүлээп алырынга белеткел черлери белен эвес. Үзүктел чок хүлээп алыышкынны болгаш пункт бүрүзүнге тарааны эки шыгжаарын хандырар дээш кандыг боттуг хемчеглер ап турарын Белеткелдер министерствозунуң удуртукчуларындан айтырза чогуур.

Сибирьниң колхозтарының, МТС-териниң болгаш совхозтарының эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, кур болгаш куруккан черлерни аңдарар талазы-биле ажылды улам ыңай калбартыры болур. Черни шын эвес көөр, төтчеглээр чоруктарның Сибирьде барын демдеглевейн эртип болбас. Ында чурттакчылыг черлериң мырыңай чанында чыдар улуг-улуг черлерни ажыглавайн турарының эвээш эвес фактылары бар. Черни төтчеглээшкиннинг ажыглаар чорукту партия, совет органнар шиитпирлии-биле узуткаар ужурлуг. Сорулга болза, кур болгаш куруккан черлерни келир чылдың дүжүдүнге хереглээр кылдыр аңдарарының планын дыка ажыр күүседириниң болдунар аргаларын бо чылын-на дилеп тывары болур.

Кур черлерни шиңгээдип алыры бистиң чуртувуста бүгү улустуң херээ болу берген. Партияның кыйгырыын ёзугаар кур черлерде чурттуң өске районнарындан 140 муң ажылчыннар, трактористер, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери чеде берген. Ол алдарлыг патриоттар чаа черлерни шиңгээдип алырынга төлептиг салыышкынны боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле киргеннер. Сибирьниң колхозчулары, МТС-териниң болгаш совхозтарының ажылдакчылары чаа келгеннерни чылыы-биле уткуп алган, оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү-ле тааржыр байдалдарны тургузар дээш эвээш эвес чүүлдерни кылган. Ынчалза-даа, кижилериң амыдырал-чуртталгазын чер-черниң организацияларының талазындан тооп көрбес чоруктуң чамдык фактылары бар. Алтай крайның Шипуновский районунда чамдык эштерни үр үениң дургузунда чурттаар бажыңнар-биле хандырбаан, оларның ажылга кирип алырынга дузалашпаан. Партияның Шипуновск райкому болгаш ооң удуртукчулары, Зеркальск МТС болгаш ооң директору кижилер дугайында сагыш салыышкын оларның бир дугаар чергелиг херээ болур деп чүвени утканнар. Партия организациялары чаа келгеннериң амыдыралын ханызы-биле оваарыр, оларның кижи бүрүзүн, негелде-хереглелдерин эки билир, оларның боттарының билиглерин болгаш дуржулгазын эң ажыктыг кылдыр ажыглаарынга дузалаар ужурлуг.

Тараа бүдүрерин көвүдедири-биле чергелештир Сибирь сүттүг малдың, хаваннарның баш санын өстүрүп, продуктулуун бедидерде, база хой ажылын хөгжүдүрде кызыгааржок болдунар аргаларлыг. Ынчаарга ол болдунар аргалар ам-даа багай ажыглатынып турар. Чижек кылдыр хаваннарны чемгерип семиртирин ап көрээлиңер. Сибирьде картофель өстүрүп үндүрериниңе онза таарымчалыг байдалдар бар. Чөвүлел хуралга сөс ап чүве чугаалааш, Кемерово областың колхозчузу эш А. Е. Картаваяның медеглээни болза, картофельдиң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 480 центнери ол хөй-хөй чылдар улаштыр ап келген. Бир центнер хаван эьдин алырынга 10-дан 15 центнер чедир картофель негетинер дээрзин эртемниң болгаш практиканың барымдаалары чугаалап турар. Ындыг болганда, 15 тонна дүжүттүг бир гектар картофель бир тоннадан эвээш эвес хаван эьдин бүдүрерин хандырып болур-дур. Ынчалза-даа, Сибирьниң колхозтары болгаш совхозтары картофель бүдүрериниче мынчага чедир шоолуг кичээнгей салбайн турар.

Сибирьниң тараажылары эрткен чазын эки ажылдааннар. Ам сорулга болза, ажаап алыышкынга үлегерлиг белеткенири, дүжүттү дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алыры, күрүнеиң мурнунга хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседири болур.

Колхозтар болгаш совхозтар дүжүтту чогуур өйүнде, чидириг чокка ажаап алыр, көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш садып алырының күрүне планын хуусаа бетинде күүседир, колхозтарның ниити байлаан көвүдедир болгаш аңаа үндезилээш, колхозчуларның материалдыг чаагай байдалын көдүрер дээрзин Сибирьниң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларының өмүнээзинден колхоз болгаш совхоз ховуларының мурнакчылары Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка бүзүреткен. Ол бедик хүлээлгелер хүндүлүү-биле күүсетинген турар деп чүвеге чигзиниг турбас.

(«Правданың» июль 13-теги мурнуку үүлү).

Тайбының бүгү-индий чөвүлелиниң даргазы доктор Сайфуддин Китчлуну Г. М. МАЛЕНКОВТУҢ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

Тайбың камгалалының Совет комитединиң болгаш Культурлуг харылзааның бүгү-эвилел ниитилелиниң чалаанын ёзугаар Москвада туруп турар тайбының бүгү-индий чөвүлелиниң даргазы доктор Сайфуддин Китчлуну ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Г. М. Маленков июль 13-те хүлээп алган. (СЭТА).

Делегейниң Сталинчы шаңналын индий эртемден Сахиб Синг Сокхейге тывысканы

Июль 14-те Кремльдиң Свердлов залынга совет хөй-ниитиниң хөй санныг төлээлекчилери олуржуп турунда «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Сталинчы шаңналын индий эртемден, Индия парламентизиниң депутады профессор Сахиб Синг Сокхейге тывыскан. Шаңнал тыпсырының ёзулалынга Индияның республиказының ССРЭ-де онза болгаш бүрүн эргелиг элчини дээрги К. П. Ш. Менон кадайы-биле олурушкан.

Делегейниң Сталинчы шаңналының лауреадының алдын медалын болгаш дипломун профессор Сокхейге тыпсып тура академик Д. В. Скобельцын бедик шаңнал ап турары-биле холбаштыр аңаа чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Совет хөй-ниити болгаш эртем организацияларының төлээлекчилери профессор Сокхейге чүректиң ханызындан сөстер-биле байыр чедирген. Академик Е. Н. Павловский, Тайбың камгалалының Совет Комитединиң даргазы Н. С. Тихонов, академик В. А. Энгельгардт, профессор В. Д. Тимаков, медицина эртемнериниң доктору В. В. Васильева олар Сокхейниң тайбың дээш демиселге алдар хавыяазын делегейде үнелеп турарын, индий улустуң алдарлыг төлээлекчизи дээш өөрүшкүнүн болгаш чоргааралдың сеткил сагыжын бүгү совет кижилер илередип турарын чугаалааннар.

Профессор Сокхейниң сөзүн олурушканнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

—Бо шаңналды тыпсып тура бөгүн силериң менээ көргүскен улуг хүндүткелицерни бүрүнү-биле билип тур мен. Мен бүгү сеткил сагыжымдан силерге өөрүп байырлаанымны илередип тур мен. Бо улуг хүндүткелди төлептии-биле эдилеп шыдаар боор мен деп идегеп тур мен база бүгү кижи төрелгетенге канчаар-даа аажок үнелиг тайбының чаагай херээ дээш ам-даа улам кызымак ажылдаар мен дээрзин силерге бүзүредиксеп тур мен—деп ол медеглээн.

(СЭТА).

Чурттуң ховуларында

КУРГАН ТЮБЕ. (Таджик ССР-де). Таджикистаның хөвеңчилери тарылганың үнерин дүргедедип турар чаа агротехниктиг хемчеглерни ажыглап турар. Вахш шынаазының колхозтарынга дөрт муң хире гектар шөлге тарылганы дөрбелчин-уяланчак арга-биле чоруткан болгаш одуруглар аразының ажылдап кылыышкынын чедиишкинниг чорудуп турар. Ол участоктарда хөвең анаа шөлдердегизинге бодааргa 9—10 хонук эрте, дүрген быжар.

* * *

ДАРСУН (Чита областа). Ульзутуев МТС-тиң зоназында колхозтарга бо чылын картофель, корнеплод, тарымал тоорук тарылгазының шөлү дыка калбарган. Силоска хереглээр кукурузаны бир-ле дугаар өстүрүп турар. Июньнуң төнчүзүнде болгаш июльдуң эгезинде болган суттур чаъстар үүнштерниң үнерингe дыка дузалаан.

Хөөп олуртур культуралар - биле холбашкан бүгү ажылдарны шуптузун механизастаан. Тарылганың дөрбелчин - уяланчак арга-биле ажыглаан чорук одуруглар аразының механизастаан ажылдап кылыышкынын ийи угланыышкыннарга чорударынга дузалаан. Ол ажылдарның хемчээли эрткен чылдың деңнелинден үш ажыг катап улгаткан.

Ульзутуев МТС-тиң ажылдап берип турары колхозтар механизацияның ачызында хөөп олуртур культураларны өстүреринге 20 муң хире күш-хүннерин камнап алган.

(СЭТА).

Делгелгениң киржикчилеринге ийи муң кандидаттар

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезин ажыдарынга белеткел калбак фронт-биле чоруп турар. Республикалардан, крайлардан болгаш областардан кедер-задыларын уткуурунга белен павильоннарның хүлээп алыышкыны доступ турар. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң организастыг эргелелиниң начальниги эш Сазанов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага мынча деп дыңнаткан:

Делгелгени ажылдар дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң доктаалын парлап үндүргениниң соонда эрткен үш айлар иштинде делгелгеге киржир эрге дээш чаржып турган ажыл-агыйлардан, организациялардан болгаш оларның мурнакчыларындан делгелгениң кол комитединге ийи чүс муң ажыг билдириишкиннер кирген. Билдирийшкиннерниң эң-не хөй санныы, 75 муң ажыы Россия Федерациязының крайларындан болгаш областарындан кирген, чүгле Краснодар крайдан оларны чеди муң ажыгны алган; Украин ССР-ден 64 муң билдириишкиннер кирген.

Делгелгениң кол комитеди кандидаттарын 151 муң билдириишкиннерин көрген. Оларның иштинден 4500 хире колхозтар, бүдүн чартык муң ажыг совхозтар, 500 машина-трактор болгаш тускайжытынган станциялар бар.

1954 чылдың делгелгезиниң киржикчилериниң аразында 1939—1941 чылдарның делгелгезинге кииртинген хөй санныг организациялар болгаш оларның мурнакчылары бар. Ол үениң иштинде олар улам чаа улуг чедиишкиннерни чедип алганнар.

Делгелгениң киржикчилериниң санында колхоз тургузуушкунунуң эгелекчилери болгаш бистиң чурттуң өске-даа сураглыг кижилери кирип турарлар. Эрткен делгелгеге чок турган чаа тускай мергежилдерниң дыка хөй ажылдакчылары экспонаттар аразында бар. Ылаңгыя картофель ажаар агрегаттарның дээре комбайнёрлары, картофельди дөрт одуругдай белдирлешкек уяландыр олуртур картофель олуртукчуларының, рассада база олуртулга машиналарының, белдирлештир уяландыр олуртур сеялкаларының машинистери делгелгениң киржикчилери апарганнар. Чүгле Украин ССР-ниң талазы-биле 1954 чылдың чазынында кукуруза, тарымал тоорук болгаш клещевина тарылгазынга шылгараан 338 механизаторларны бадылаан.

Көдээ ажыл-агый культураларын ажаап алырының талазы-биле оларга бо чылын доктаатынган планны чедиишкиннинг күүседир тараа болгаш картофель ажаар комбайннарның чорудукчуларын, механиктерни, хөвең ажаар машиналарның чорудукчуларын, сиген кезер машиналарның, лён дыдыкчыларының машинистерин болгаш өске-даа механизаторларны делгелгениң Кол комитеди бо чылдың делгелгезиниң киржикчилери кылдыр бадылаары эргежок чугула деп санаан.

(СЭТА).

Балгазын МТС-те сиген кезилдези

Бо чылын Балгазында машина-трактор станциязы колхозтарның ниитилештирген мал ажылынга быжыг чем-суурну тургузары-биле сиген кезилдезинче болгаш силос салыышкынынче чогуур өйүнде кирген. Ол МТС Таңды районда улгаттыр каттышкан «Революцияның чалбыыжы» болгаш Жданов аттыг колхозтарга сиген кезилдезин база силос салыышкынын чорудар.

МТС ол колхозтарга 1000 тонна ажыг силос салыр болгаш муң-муң тонна сигенни кезип, сарааттап бээр. Ам ол колхозтарның сиген шөлдеринде боду чоруп сиген кестирер үш машиналар; 6 тракторлар, тракторнуң сиген кезер 9 кожулда машиналары, тракторнуң дөрт дырбааштары болгаш дөрт сиген сарааттаар машиналар ажылдап турар.

Баштайгы хүннерде механизаторлар «Революцияның чалбыыжы» колхозка 700 гектар, Жданов аттыг колхозка 400 гектар сигенни кезип берген. МТС тракторнуң универсальдыг буга казар херексели-биле силос салыр оңгарларны казып эгелээн.

Жданов аттыг колхозта трактор бригадазында тракторист эш Е. Черепанов баштайгы хүннерде 80 ажыг гектар сигенни кезип, ам сарааттаарынга кирип турар. МТС-тиң механизаторлары мал чемнерин белеткээрин тараа ажаап алыышкынының бетинде доозар дээш организастыг ажылдап турарлар.

Чурукта: Е. Черепановтуң трактор агрегады болгаш ооң боду.

Фото С. Феоктистовтуң.

А. П. Чеховтуң мөчээн хүнүнден бээр 50 чылын эрттиреринин Бүгү-эвилел комитединде

А. П. Чеховтуң мөчээн хүнүнден бээр 50 чылы-биле холбаштыр ооң тураскаалын мөңгежидер талазы-биле хемчеглер дугайында

Улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтуң мөчээн хүнүнден бээр 50 чылы 1954 чылдың июль 15-те болганы-биле холбаштыр А. П. Чеховтуң чурттап база ажылдап турган чери Москва областың Лопасня районун Чехов район кылдыр адаар болгаш ажылчын суур Лопасняны Чехов хоорай болдурар.

А. П. Чеховтуң ады-биле адаар черлер болза:

—Москва хоорайның Свердловский районунуң № 64 библиотеказы;

—Таганрог хоорайның № 2 ортумак школазы.

Москва хоорайда А. П. Чеховтуң чурттап турганы Садово-Кудринская кудумчуда № 6 бажыңга А. П. Чеховтуң бажың-музейин ажыдар болгаш ол бажыңга тураскаал самбыразын тургузар.

ССРЭ-ниң Культура министерствозу 1954—1956 чылдарда А. П. Чеховтуң чогаалдарын 12 томнар кылдыр чыып үндүрер.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ КОЛ ОНЗА ЧҮҮЛДЕРИ

Ниитилелдиң догунналашкынының болгаш хөгжүлдезиниң үндезини болза, кижилерниң амыдыраарынга эргежок чугула материалдыг чүүлдериниң: аъш-чемниң, идик-хептиң болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдериниң бүдүрүлгези болур деп марксизм-ленинизм өөредип турар. Материалдыг чүүлдериниң бүдүрүлгези чок болур болза, ниитилелдиң догуннап турар аргазы чок апаар. Кандыг-бир арга-биле боттанып турар материалдыг чүүлдериниң бүдүрүлгези болза, ниитилел тургузуунуң характерин, ниитилелдиң бир тургузугдан өскезинче хөгжүүрүн тодаргайлап турар, ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдарының системазында кол күш болур.

Ниитилел бүдүрүлгези дээрге, чаңгыс черге туруп алган, өскерлиишкин чок чүве эвес. Бүдүрүлгениң аргалары төөгүлүг байдаалардың үезинде бот-боттарын солуп турар деп чүвени төөгү көргүзүп турар. Чижээлээрге, сөөлгү үш муң чылдарның дургузунда баштайгы амыдыралдың община тургузуу күл эдилелиниң тургузуу-биле, күл эдилелиниң тургузуу феодалдыг тургузуг-биле, а феодалдыг тургузуг капиталистиг тургузуг-биле солутунгулаан. Бистиң чуртувуста Октябрь революциязының тиилелгезиниң болгаш социализмни тургусканының түннелинде бүдүрүлгениң чаа, социалистиг аргазы доктаатынган. Бүдүрүлгениң социалистиг аргазы улус демократиязының чурттарында чедиишкинниг тургустунуп турар.

I.

Бүдүрүлгениң кол онза чүүлдериниң бирээзи болза, ооң кажан-даа үр үеде чаңгыс черге доктаап турбазында — кезээде өскерлиишкиниң болгаш хөгжүлдениң байдалында турарында болур, бүдүрүлге аргазының өскерлиишкиннери бүгү ниитилел тургузуунуң, ниитилел идеяларының, политиктиг үзел-бодалдарның, политиктиг албан черлериниң өскерлиишкинин чайлаш чок болдуруп—бүгү ниитилел болгаш политиктиг тургузугнуң эде тургузуушкунун болдуруп турар.

Бүдүрүлгениң үзүктелчок хөгжүлдези дээрге, ниитилел төөгүзүнүң бүгү чадаларында күштүг хөделип турар ниити хоойлу болур. Кижилер болза бүдүрүлгени боттарының өзүп турар хереглелдерин хандырарыбиле хөгжүдер ужурга таварышкан. Ниитилел, материалдыг чүүлдерни хереглээрин соксатпазы ышкаш, ол аңаа эргежок чугула материалдыг чүүлдерни бүдүрерин база соксадып шыдавас, Кижилерниң амыдыралын хүннүң деткириниң болгаш улам-на чаа-чаа салгакчыларның хереглелдерин хандырарының ол эргежок чугула чүүлү бүдүрүлге чорудулгазының үргүлчү турарын, ооң катаптаашкынын, ооң септеннишкинин болгаш үргүлчүлээшкинин болдуруп турар. Ниитилел бүдүрүлгези дээрге, ниитизибиле алырга, кижи төрелгетенге эргежок чугула материалдыг чүүлдерни тургузарының үргүлчү болбаазыравышаан турар чорудулгазы-дыр.

Ындыг болза-даа, бүдүрүлге чорудулгазының ол катаптаашкынын, ооң үргүлчү септеннишкинин анаала дескиниишкинниг шимчээшкин кылдыр көрүп болбас. Бүдүрүлге ниитизи-биле чаңгыс черге туруп шыдавас. Кижиниң хереглелдери өскен тудум-на, бүдүрүлге улам хөгжүүр ужурлуг. Амыдыралдың материалдыг байдалдарының өскерлиишкини-биле холбаштыр кижиниң хереглелдериниң характери өскерлир, олар улам-на янзы-бүрү болу бээр. Ниитилел бүдүрүлгезиниң бүгү талаларын өскертириниң болгаш хөгжүлдериниң эргежок чугулазы ооң үнүп кээп турар.

Материалдыг чүүлдерни бүдүрери, кижилерниң бойдус-биле демиселинге оларның күш-ажылчы ажылчорудулгазы кажан-даа төөгүлүг чогуур бүдүрүлге харылзаалары бар турда боттанып турар. Мооң ужурунда бүдүрүлгениң характерин, ооң эчис-сорулгазын, ооң деңнелин болгаш темпилерин билип алырда, ол ниитилелде тергиидеп турар бүдүрүлге харылзааларын көөр херек. Бүдүрүлгениң өскерилгезиниң болгаш хөгжүлдезиниң ниити хоойлузу ол ниитилел-экономиктиг формацияның аңгы-аңгы хоойлуларын, хамыктың мурнунда ооң кол экономиктиг хоойлузун дамчыштыр тыптып үнүп турар.

Кул эдилелдиг, феодалдыг болгаш капиталистиг ниитилелде бүдүрүлге болза, бүдүрүлгениң чепсек-хереклерининде хуу өнчүүнүң болгаш кижини кижи мөлчүүрүүнүң үндезининде чорутунуп турар. Ында бүдүрүлге чорудулгазы ажылчы массаларны дарлаарының болгаш үптээриниң аргазы-биле мөлчүкчүлериниң байып алырынга чорутунуп турар. Мөлчүкчүлерге ажылдап бээр, хосталга чок, албадатырган „күш-ажылы бедик бүдүрүктүлүг чорукту берип шыдавазы черле билдингир. Күлдар, крепостной тараачыннар болгаш чиик үнелиг хөлезиленир ажылчын күжү бар турда, мөлчүкчүлер техниканың дүрген хөгжүлдезин күзевейн турарлар, а бир эвес олар техниканың дүрген хөгжүлдезинге чамдыкта сонуургалдыг-даа турза, ажылчы массаларның байдалын чиигедир дээш эвес, а үгле кончаалар алыр сорулга-биле ажылчы чоннарны мөлчүүрүн болгаш хоозурадырын улам күштелдирер сорулга-биле аңаа сонуургалдыглар. Бүдүрүлгениң доктаашкынының болгаш кудулап бадыышкынының удаа-дараа болуп турар үелериниң мөлчүкчү ниитилел формацияларынга онза шинчилиг болуп турарының ужуру шак ында.

Капиталистиг бүдүрүлгениң алыс утказы, ооң кол талалары болгаш чорудуушкуннары капитализмниң кол экономиктиг хоойлузун тодаранып турар. Улуг кончаа сүрер чорук капиталистиг бүдүрүлгениң кол шимчедикчизи болуп турар. Оортан үе-үениң катаптаашкынныг болгаш улам-на үрелиишкиннинг экономиктиг кризистери, чаа дайынга белеткенир сорулга-биле хамааты бүдүрүлгени кызырары, бүдүрүлгениң техниказының ириишкини, ниитилелдиң улуг бүдүрүкчү күжү болур ажылчы массаларны черлик өзубиле хан-төгүүшкүннүг аажылаары, массаларның ажыл чокталыышкынының болгаш ядаралының көстүп көрбээн өзүүшкүнү, капиталистиг системаның ниити кризизиниң кончуг чидигленнишкининиң байдалдарында бүдүрүлгениң шыңгыы кызырлыышкыны, делегей дайыннарының аргазы-биле бүдүрүкчү күштерниң аажок улуг үрелиишкини чайлаш чок болдунуп турар.

Социалистиг ниитилелде бүдүрүлге болза, капитализмге удурланыштыр, бүгү ниитилелдиң үргүлчү өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин улуу-биле хандырарының эрге-ажыктарынга дээди техниканың суурунда үргүлчү хөгжүп турар. Бүдүрүлгени ажылчы массаларның өзүп турар хереглелдерин хандырарынга чагыртыр, үлетпүрнүң бүгү адырларынга ооң хөгжүлдезиниң дүрген темпилери, кризистерни, ажыл чокталыышкыннарны болгаш ядаралдарны узуткаары, шапкын болгаш бүгү талалыг техниктиг болбаазырал, совет улустуң күш-ажылчы маадырлыг чоруу—бо бүгү болза, бүдүрүлгениң социалистиг аргазының оиза чүүлдериниң илергейлээшкини болур.

Социалистиг бүдүрүлгениң шапкын хөгжүлдезин совет улус бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң объективтиг хоойлузун ниитилелдиң эрге-ажыктарынга медерелдиг болгаш мергежилдиг ажыглаарының үндезининге чедип ап турар. Коммунистиг партияның политиказы болгаш Совет социалистиг күрүненің ажыл-агый организакчы ажыл-чорудулгазы болза, социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң объективтиг хоойлуларынга дүүштүр, ниитилелдиң материалдыг амыдыралының негелделерин өөренип көөрүнүң үндезининге тургустунуп турар.

Ниитилел бүдүрүлгези, бүдүрүлгениң аргазы ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдарының системазында кол күш болур. Мооң ужурунда бүдүрүлгениң аргазының өскерлиишкини-биле, бүдүрүкчү күштерниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының өскерлиишкинибиле холбаштыр, объективтиг эргежок чугулазының ужурунда, бүгү ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң эде тургузуушкуну болу бээр. Ол ниитилелдиң социалдыг харылзаа байдалдарының бүгү системазы, ооң бүгү-ле политиктиг болгаш идеологтуг надстройказы база өскерлир.

Бүдүрүлгениң аргазына өскерлиишкиннер бүгү ниитилел тургузуунуң, ниитилел идеяларының, политиктиг үзел-бодалдарның болгаш албан черлериниң өскерлиишкинин чайлаш чок болдура бээриниң чырыткылыг чижээ болза ССРЭ-де социалистиг ниитилелди тудуп тургусканының төөгүзү болур. Совет улустуң боттандырганы, бүдүрүлгениң капиталистиг аргазындан социалистиг аргазынче шилчиишкин болза бистиң чуртувуска бүгү ниитилел амыдыралының өскерлиишкининиң тодаргай чылдагааны болган. Социалистиг революцияның чорудулгазында мырыңай чаа, Совет күрүне тургустунган, мөлчүкчү аңгылар узуткатынган, совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эви доктаатынып тургустунган.

II.

Бүдүрүлгениң ийиги онза чүүлү болза, ооң өскерлиишкини болгаш хөгжүлдези кажан-даа бүдүрүкчү күштерниң өскерлиишкини-биле болгаш хөгжүлдези-биле, хамыктың мурнунда бүдүрүлгениң чепсектериниң өскерлиишкиннериндең болгаш хөгжүлдезинден эгелеп турарында болур. Төөгүнүң көргүзүп турары болза, ниитилел бүдүрүлгезинге баштай кажан-даа бүдүрүкчү күштер өскерлир болгаш хөгжүүр, ынчаарга, бүдүрүлге харылзаалары, тодаргайлаарга, ол ниитилелдиң экономиктиг тургузуу кажан бүдүрүкчү күштер чогууру-биле өйү чедип келгенде, үгле ооң соонда өскерлир. Бүдүрүкчү күштер болза, дыка шимченгир, революсчу болгаш ооң-биле кады ниитилел бүдүрүлгезин тодаргайлап турар элемент болуру ооң илергейлетинип турар.

Бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезибиле өскерлиишкини бүдүрүлге харылзааларының хөгжүлдезин кажан-даа мурнап турар. Бүдүрүлге харылзаалары улуг ийикпе бичии үргүлчүлелдиг үеде колдуунда хожудап каап турар.

Бүдүрүкчү күштериниң революстуг хараактери чүдел дээрге, оларның хөгжүлдези эрги экономиктиг тургузугну чаа экономиктиг тургузуг-биле солуурунуң эргежок чугулазын болдуруп турарында. Бүдүрүкчү күштерниң ең чугула элементизи хамыктың мурнунда материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлери, кижилер болуп турары-биле бүдүрүкчү күштер бодунуң революстуг ролюн күүседип турар. Материалдыг чүүлдерни боттандырып турар ажылчы массалар болза, бүдүрүлге чорудулгазының кол күштери, төөгүнүң өзүлүг тургузукчулары болур.

Бир эвес бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характеринге, байдалынга дүгжүп, бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдезинге делгем орукту берип турар үгле ындыг таварылгада ам хөгжүп болур болганының ужурунда бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезинден дыка үр хожудап каап шыдавас. Ооң ужурунда бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинден хожудавас дээш олар бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң деңнели-биле, бүдүрүкчү күштериниң характери-биле эрте-даа бол, орай-даа бол дүгжүп келир.

Бүдүрүкчү күштериниң характери-биле бүдүрүлге харылзааларының ыяавыла дүгжүүшкүнү болза, объективтиг экономиктиг хоойлу болур. Ол хоойлу ниити болур, үгле дээрге, ол бүгү ниитилел формацияларында күштүг болуп хөделип турар. Ол хоойлунуң хөделиишкининиң ачызы-биле төөгүге эрги экономиктиг тургузугдан чаа экономиктиг тургузугже шилчиишкин болуп турар. Ол хоойлуну ниитилелдиң эрге-ажыктарынга ажыглаарының тук тудукчузу үгле мурнакчы, революсчу аңгы бооп болур.

Буржуаз революциязының үезинде буржуазия бодунуң аңгы талазыбиле кызыы эрге-ажыктарынга бүдүрүлге харылзааларының бүдүрүкчү күштериниң характеринге ыяавыла дүгжүрүнүң хоойлузун ажыглап турган болгаш мөлчүгделдиң крепостниктиг хевирин мөлчүгделдиң капиталистиг хевири-биле солаан. Ынчаарда буржуазияның доктаатканы, бүдүрүкчү күштериниң характеринге бүдүрүлге харылзааларының бүрүн дүгжүүшкүнү болза түр, шилчиишкинниг характерлиг турган. Буржуазия реакцылыг аңгы болу бергеш, эрги экономиктиг корум-чурумдан боду халбактанып турар апарган.

Машиналарның тыптып келгени бүдүрүлгениң бүгү чорудулгазын революсчуткан: фабрикалар болгаш заводтар, а оларның-биле кады пролетариат тыптып келген. Күш-ажылдың хуваалдазы бүгү бүдүрүлгелер биле ажыл-агыйның адырларының аразында харылзааны күштелдирген. Продукт бүрүзүн бүгү ниитилел бүдүрер турган, ынчалза-даа, бүдүрүлгениң үре-түннелдерин шиңгээдип ажыглаары капиталистиг өнчү болуп артып турган. Бүдүрүлгениң ниитилел характери хуу өнчүнүң кызыгаарлатынган хемчээлдеринге болгаш мөлчүгделдиң системаларынга барып үзүп турган. Бүдүрүкчү күштериниң чаа характери бүдүрүлгениң капиталистиг хевирин тодараткан болгаш ону эртир өскен, — ол, капиталистиг бүдүрүлге харылзааларын социалистиг бүдүрүлге харылзаалары-биле солуурун негээн. Чаа бүдүрүкчү күштериниң характеринге капиталистиг бүдүрүлге харылзааларының ол шыдажыр аргажок дүүшпес чоруу социалдыг революцияның экономиктиг үндезини болуп турар, ооң хүлээлгези болза, капиталистиг бүдүрүлге харылзааларын ооң бүгү надстройказы-биле катай узуткап чок кылыры болгаш бүдүрүкчү күштериниң улам ыңай күчүлүг хөгжүүрүнге долу делгемни берип турар чаа, социалистиг бүдүрүлге харылзааларын тургузары болур.

Социализм үезинде бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң улам ыңай, ооң-биле чергелештир, күчүлүг болгаш бүгү талалыг хөгжүлдезинге долу делгемни берип турар, чүге дээрге, ниити өнчү бүдүрүлгениң ниити характеринге бүрүн дүгжүп турар. Ындыг болза-даа, бүдүрүкчү күштер социализм үезинде база-ла бүдүрүлге харылзааларын черле мурнап чоруп турар. Бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характеринге чүгле элээн үр үе эрткенде ам таарыштыр чаартынып тургустунар. Ынчалза-даа, социализм үезинде херек болза ол бүдүрүкчү күштер-биле бүдүрүлге харылзааларының аразында үскүлежиишкинге черле четпейн турар. Реакциялыг мөлчүкчү аңгылардан хостуг, удурланыышкынны организастаар аргалыг, социалистиг ниитилел болза, хожудап турар бүдүрүлге харылзааларын бүдүрүкчү күштериниң характери-биле дүгжүүшкүнге чогуур өйүнде эккелир аргалыг.

«...Бистиң амгы бүдүрүлге харылзааларывыс бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезинге бүрүн таарышпышаан, оларны чеди мильдиг базымнар-биле бурунгаар шимчедип турар ындыг үезинде болбайнаан олар. Ындыгдаа болза, бистиң бүдүрүкчү күштеривис биле бүдүрүлге харылзааларывыстың аразында кандыг-даа чөрүлдээлер турбайн турар деп бодааш-ла аңаа оожургап кааргa шын эвес болур ийик. Бир тээ бүдүрүлге харылзааларының хөгжүлдези бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинден хожудап турар болгаш хожудаардаа болганда чөрүлдээлер чугаажок бар болгаш болурлар-даа. Удуртур органнарның шын политиказы турда, ол чөрүлдээлер удурланышкак болу берип шыдавастар, ынчангаш херек маңаа ниитилелдиң бүдүрүлге харылзаалары биле бүдүрүкчү күштериниң аразында үскүлежиишкинче чеде берип шыдавас болур» деп И. В. Сталин айыткан («ССРЭ-де социализмниң экономиктиг проблемалары», арын 67).

База бир байдал чүл дээрге, бүдүрүкчү күштер болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң дыка шимченгир болгаш революсчу элементизи болур болгаш бүдүрүлге харылзаалары кажан-даа бүдүрүкчү күштериниң характери-биле дүгжүүшкүнге келир ужурлуг — ол байдал бүдүрүлге харылзааларының идепкейлиг ролюн хензиг-даа ыялавайн турар. Бүдүрүлге харылзаалары болза, оларның характеринден болгаш ниитилелдиң хөгжүлдезиниң төөгүлүг байдалдарындан хамаарыштыр, канчаар-даа аажок улуг идепкейлиг рольду ойнап болур деп чүвени ниитилелдиң экономиктиг хөгжүлдезиниң бүгү төөгүзү илези-биле көргүзүп турар.

Бүдүрүкчү күштер кандыг-бир бүдүрүлге харылзаалары чокка кажан-даа, каяа-даа хензиг-даа үеде хөделип шыдавас. Бүдүрүлге харылзаалары болза, бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин дүргедедип азы оожумнадып болур, оларның хөгжүлдезиниң моондаа азы шимчедикчизи бооп болур. Ооң ужурундан кайы-бир ниитилелде, кайы-бир чуртта чогум кандыг бүдүрүлге харылзаалары тергиидеп турары ажылчы чоннарга ылгал чок.

Бүдүрүкчү күштерге бүдүрүлге харылзааларының саңлдары ийи янзы болуп турар. Бир эвес кайы-бир бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характеринге дүгжүп тура болза, ынчан олар бүдүрүкчү күштериниң оон ыңайгы хөгжүлдезиниң кол шимчедикчизиниң ролюн ойнаар. Бир эвес ол бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характеринге дүүшпес болза, ынчан олар моондактаашкынның ролюн ойнаар, бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге делгемни бербес болгаш оларны чаржынчыг байдалга болгаш үрелиишкинге чедирер.

Социалистиг бүдүрүлге харылзаалары болза, бүдүрүкчү күштериниң күчүлүг хөгжүлдезин тодаргайлап турар кол болгаш шиитпирлиг күш болур. Бир эвес ажылчын аңгы тараачыннар-биле эвилелге Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, эрги, капиталистиг бүдүрүлге харылзаларын чаа, социалистиг бүдүрүлге харылзаалары-биле солуваан болза, бешчылдарның дургузунда бистиң совет үлетпүрүвүсте бүдүрүкчү күштериниң шапкын хөгжүлдези, а ол ышкаш сөөлгү 20—25 чылдарның дургузунда бистиң көдээ ажыл-агыйывыстың чедиишкиниг хөгжүлдези болдунмаан турар ийик.

III.

Бүдүрүлгениң үшкү онза чүүлү болза, чаа бүдүрүкчү күштериниң болгаш оларга дүгжүп турар бүдүрүлге харылзааларының тыптып келиишкини эрги тургузугдан аңгы эвес, эрги тургузугнуң чиде бергениниң соонда эвес, а эрги тургузугнуң иштинде бооп турарында, кижилерниң баш бурунгааргы бодалдыг, медерелдиг ажыл-чорудулгазының түннелинде эвес, а ала-чаягаар, медереп билиишкин чокка, кижилерниң тура-соруундан хамаарылга чокка бооп турарында.

Бүдүрүлгениң чаа аргазы ол-ла дораан, белен болгаш мырыңай шуут бүткен хевирге тыптып келбес, а эрги ниитилел экономиктиг формацияның иштинге төрүтүвер болгаш өзер деп чүвени ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң төөгүзү көргүзүп турар. Ооң-биле чергелештир бүдүрүлгениң аргазының ийи талалары харугда болгаш чергелештир тыптып келбес, а баштай чаа бүдүрүкчү күштер, оларның соон дарый, бүдүрүкчү күштериниң характеринге бүдүрүлге харылзааларының ыяавыла дүгжүрүнүң хоойлузун өзүгаар чаа бүдүрүлге харылзаалары тыптып келир.

Чижээлээрге, бүдүрүлгениң капиталистиг аргазы феодалдыг тургузуг чиде бергениниң соонда тыптып келбээн, а бүдүрүлгениң феодалдыг аргазының иштики чөрүлдээлериниң түннелинде ооң иштинге тыптып келген. Ус-дарган чүүлү хөгжүп, пөс-таавы бүдүрүлгелериниң саны көвүдеп, бараан-акша харылзаалары хөгжүп турган, хөлезиленир күштү ажыглаар хуу капиталистиг бүдүрүлгелер улам-на хөйү-биле тыптып турар аңгыларын. Бай ремесленниктер биле садыгжылар капиталистер болуп бар чытканнар. Феодалдар база-ла чоорту буржуазчып турганнар. Капиталистиг харылзаа байдалдар көдээже база шуткулуп кирип турган, тараачыннарның кезии хоорайже кирип, пролетариат болуп хуулуп турган, хоозураан тараачыннарның черин кулактар дөгерезин садып ап турганнар. Фабрикалар болгаш заводтар өзүп, хөлезиленир күш-ажылдың армиязы көвүдеп турган. Капиталистер болза ремесленниктерни, ус-тывышчыларны, үүрмек адааннажыкчыларны хоозуратпышаан, крепостной күш-ажылга дөңнээрге дыка ажыктыг күш болур хөлезиленир ажылчын күжүн мөлчүүрүнүң системазын алгыдып турганнар. Капиталистиг тургузуг феодализмниң иштинге-ле шак ынчаар чоорту хевирлетиннип тывылган, ол ооң соонда, буржуаз революцияларның сөөлүнде бүдүрүлгениң шимчедикчи аргазы апарган.

Чаа бүдүрүкчү күштериниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының тыптып келгени кижилерниң кара-тураазы-биле эвес, объективтиг эргежок чугула байдалдың чурумунга, тодаргайлаарга, кижилерниң тура-соруундан болгаш медерелинден хамаарылга чокка болдунуп турар. Бүдүрүлгениң кайы-бир аргазын кижилер бодунуң күзээни өзугаар доктаадып тургузуп ап шыдавастар деп марксизм-ленинизм өөредип турар. Төөгүде бүдүрүлгениң аргаларының солчуушкуну болгаш хөгжүлдези объективтиг характерлиг экономиктиг хоойлуларның үндезининге боттанып турар. Кижилер болза, ол хоойлуларны билип ап база ажыглап болурлар, ынчаарга оларны олар күш чок болдуруп шыдавастар.

Ол дээрге, кижилер шаандагы салгалдардан белен хевирге тып алган чүүлдери-биле хандыртына бээр чүве-дир эвеспе, база олар бүдүрүлгениң эрги аргаларын чаа, дыка бедик аргазынче шилчилгени боттандырып шыдавас чүве-дир эвеспе дээни ол эвес. Ынчалза-даа, бүдүрүлгениң чаа аргазынче ол шилчиишкин болза, бүдүрүкчү күштериниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының хөгжүлдезиниң объективтиг эргежок чугулазы-биле кажан-даа шыңгыы дүгжүүшкүнге, ол эргежок чугула чүүлдүң дузаламчызы-биле, аргалар болгаш баштайгы белеткелдер бар турда боттаныр. Ниитилелдиң хөгжүлдезиниң экономиктиг хоойлуларын өлүп бадып турар аңгыларының кандыг-даа удурланыышкыны күш чок болдуруп шыдавас деп чүвени төөгү көргүзүп турар. Реакцылыг күштериниң удурланыышкынына чөрчүштүр, эрги экономиктиг корум-чурумнарны узуткап чок кылыры болгаш чаа корум-чурумнарны доктаадып тургузар болза, экономиктиг хоойлуларның объективтиг характериниң шуут илергейлели болур.

Социалистиг ниитилелдиң мурнунда тургулаан бүгү-ле ниитилел формацияларынга объективтиг экономиктиг хоойлулар согур, ала-чаягаар хөделип турган. Ооң ужурундан эрги тургузугнуң иштинге чаа бүдүрүкчү күштериниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының төрүтүнүүшкүнү кижилерниң баш бурунгаар бодалдыг, медерелдиг ажыл-чорудулгазының түннелинде эвес, а медереп билиишкин чокка ала-чаягаар болдунуп турган.

Кижилер болза, бүдүрүлгениң кайы-бир чепсээн, бүдүрүкчү күштериниң кайы-бир элементизин экижидип турар, ол экижилгелер чогум кандыг ниитилел түннелдеринге эккэр ужурлугул деп чүвени билбес болгаш бодавас, а үгле боттарының ажылдап алыр эрге-ажыктарының дугайын, бодунуң күш-ажылын чиигедип алырының болгаш бодунга кандыг-бир шуут, арбын ажыктар чедип алырының дугайын бодап турарлар. Чижээлээрге, демир чепсектерже шилчиишкин кедизинде барып кул эдилелдиг тургузугта чедирер деп чүвени баштайгы амыдыралдың ниитилелиниң кежигүннери билбейн турганнар. Кул эдилелиниң системазы ол экономиктиг тургузугнуң буступ дүжүүшкүнүнге чедирер деп чүвени кул эдилекчилери билбейн турганнар. Феодалдар болза, крепостниктиг мөлчүлге феодалдыг корум-чурумнарны узуткаарынга болгаш бүдүрүлгениң капиталистиг аргазының тыптып келириниге чедирер деп чүвени билип шыдавас турганнар. Капиталистер болза, кончааны калчаалыы-биле сүргеш, машинажыткан үлетпүрнү хөгжүдүп тура, ол чаартылга кедизинде барып социалистиг революцияның экономиктиг үндезиннерин тургузарынга чедирер эвеспе деп чүвени медереп көрбес турганнар.

Эрги бүдүрүлге харылзааларының чаазынче шилчиишкини анаа-ла болу бербес, а эрги бүдүрүлге харылзааларының революсчу езу-биле дүжүреринің болгаш чааларын доктаадып тургузарының аргазы-биле болдунуп турар.

Кижилер болза, үгле капитализмни узуткааны-биле, бүдүрүлгениң чепсек-хереклерин ниитилештиргени-биле бодунуң бүдүрүлгезиниң чепсек-хереклерин ээлээр эрге-чагырганы, ниитилел-экономика талазы-биле дарлалдан хосталганы алыр болгаш бодунуң ниитилел амыдыралының дээргилери апаарлар. Совет ниитилел Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле объективтиг экономиктиг хоойлуларны билип ап турар, оларны коммунистиг тудуушкунуң эрге-ажыктарынга чагыртып болгаш ажыглап турар.

* * *

Бүдүрүлгениң үш онза чүүлдериниң дугайында марксисчи-ленинчи өөредилгелер болза, ниитилелдиң хөгжүлдезиниң ниити хоойлуларының дугайында эртем болур төөгү материализминиң өзээ болур. Олар ниитилел амыдыралының хөгжүлдезиниң бүгү талаларын өөренип билип алырынга дүлгүүрну берип турар болгаш бүгү ниитилел эртемнерин сайзырадырынга удуртукчу эге болуп турар. Ооң-биле кады, ол өөредилгелер Коммунистиг партияның болгаш ажылчы массаларның ажыл-чорудулгазынга канчаар-даа аажок улуг практиктиг ужур-дузалыг удуртулга болуп турар.

Ниитилелдиң хөгжүлдезинге улус массаларның шиитпирлиг ролюн ниитилел угаан-бодалының төөгүзүнде марксизм эртем өзүзу-биле бир-ле дугаарында тайылбырлаан болгаш үндезилээн. Бир эвес ниитилелдиң хөгжүлдезиниң төөгүзү дээрге, хамыктың мурнунда бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң төөгүзү болур чүве болганда, бүдүрүлге чорудулгазының кол күштери болур материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлери ажылчы массалар, ниитилелдиң хөгжүлдезинде шиитпирлиг рольду ойнап турар. Ынчангаш, төөгүнүң салым-чаяанын материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлери, ажылчы массалар, улустар шиитпирлээрлер.

Коммунистиг партия бодунуң ажыл-чорудулгазынга ол өөредилгелерни удуртулга болдургаш, ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы массаларның үндезин эрге-ажыктарын барымдаалап, улустуң эрге-ажыктарынга тааржып турар политиканы чорудуп турар.

Ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлуларын өөренириниче дүлгүүрну үзелбодалдардан болгаш идеялардан эвес, а бүдүрүлгениң аргаларының хөгжүлдезинден, экономикадан дилээр херек. Ниитилелдиң хөгжүлдезиниң экономиктиг хоойлуларын марксизм ниитилел угаан-бодалының төөгүзүнде бир-ле дугаарында ажыктан болгаш ниитилел дугайында ёзулуг эртемни тургускан.

Коммунистиг партияның политиказы болгаш бүгү ажыл-чорудулгазы ниитилелдиң хөгжүлдезиниң объективтиг хоойлуларын эртем ёзузубиле билиринде, ол хоойлуларны билдилиг ажыглаарында тургустунган ужурунда шын болуп турар.

Бүдүрүкчү күштерни хөгжүдериниң херээнге чаа бүдүрүлге харылзааларының кайгамчык улуг ролюнуң дугайында өөредигни удуртулга болдуруп алгаш, Коммунистиг партия болза, бүдүрүкчү күштериниң күчүлүг болгаш дүргедетинген хөгжүлдезинге долу делгемни берип турар, социалистиг тургузугнуң улуг артык шынарларын ажыглаарынче совет улусту мобилизастап турар.

Коммунизмни тудуп тургузар демиселге марксисчи-ленинчи идеяларның улуг чаартыкчы болгаш мобилизакчы ролюн Коммунистиг партия кезээде ажыглап келген болгаш амгы үеге ажыглап-даа турар.

Н. РЯЗАНЦЕВ,
философия эртемниериниң кандидады.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭР АЖЫЛДЫ УЛАМ-НА КАЛБАРТЫР

Күштер немежип турар

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Кара-Талда Сталин аттыг колхоз июль 6-га чедир хол кадыыры-биле кезип келген, шөлге ажылдап турган 33 кижи 300 центнер силосту белеткээн. Олар Бай-Булуң шөлүнден 36 гектарны кескеш бир улуг сараатты база тургускан.

Колхозтуң сиген шөлдеринде күш улам-на немежип турар. Июль 7-де аъттың 3 машиналары, июль 9-та МТС-тиң машиналар кошкан 1 трактору база ажылдап кирген. Сигенни бөлүп сарааттаарының ажылын хожуватпас сорулга-биле колхоз башталаар чери июль 10-да база бир бөлүк 30 колхозчуларны шөлче дерип үндүрген.

«Тиилелге» колхозтуң сиген шөлдеринде 2 аът машиналарындан аңгыда МТС-тиң 3—3 машиналар кошкан ийи тракторлары база ажылдап турар. Машинага кестинмес буга шаларының, чоогаларның сигенин 10 хол кадыырлары-биле кезип турар. Колхоз 200 центнер силосту салган, сигенни бөлүп сарааттаарының ажылы чаъска таварышкаш биче хожудаан болза-даа, сөөлгү хүннерде күштелип турар.

Ажылдың темпизин дүргедедир

АЛДЫЫ-ШЫНАА. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда Мичурин аттыг көдээ ажыл-агый артели бо чылын 1100 тонна сиген белеткээр. 268 тонна силос салыр планныг. Колхоз мал чеми белеткээринче июль 1-де 4 аът машиналарлыг, 10 хол кадыырларлыг кирген болза-даа, он хонук иштинде үгле 24 гектарның сигенин кескен, чаңгыс тонна-даа силос белеткевээн, ону шыгжаарынга үгле 60 тонна кирер оңгар кастынган боордан өске кылдынган ажыл чок.

Сигенниң малга чемгир, эки хоолулуг үези эртер четкен амгы үеде ол колхоз белеткелин безин дооспаан, күжүн шөлче бүрүн эвилелдеп шыдаваан. Үгле Чодураалыг-Арыгда бөлүк сигенчилер үгээр ажылдап турар, а Демир-Суг аксында сес-ле кижи бар, аңаа ажылдаар 2 аът машиналары ам-даа барбаан. Ажылдың темпизинче кичээнгей салыры чугула.

Күжениишкин салыры негетинип турар

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Мал чеми белеткээр кампания ажылы улус ажыл-агыйында чугула черни ээлеп, күрүненің мал өстүрер планын күүседиринге холбашкан кол айтырыгның бирээзи болуп турар. Бо талазы-биле «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артели (даргазы эш Шожуң) Эрзин районнуң колхозтарында мурнакчы ажылдап турар.

Колхозтуң хову бригадазының шөлдерде ишчилеринге таарымчалыг байдалды тургускан, күш-ажылдың организастыы эки, 4 аът машиналары соксаал чок ажылдап турар. Июль 13-ке чедир район ниитизи-биле 590 гектарның сигенин кескен, а ооң иштинде чаңгыс «Коммунизмче орук» 386 гектарның сигенин кескен чорук, ооң муранкчы болуп турарынга факт болур.

Организастыг удуртулганың болгаш колхозчу ишчилерниң кызымак күш-ажылының түңнелинде колхоз 1721 центнерни он сараат кылдыр тургускан. Ындыг-даа болза, ол белеткетинген сиген колхозтуң мал чеминиң талазы-биле хереглелиниң үгле 5 хуузу болуп турарын айтыры чугула. Чайгы шөл суггарылдазын чорутпааны-биле үнүш чавыс, сигенниң дүжүдү куду. Ол ышкаш колхоз силос салыышкынын ам-даа эгелевээн. Ажылдың темпизин күштелдирер херек.

КОЛХОЗКА ЭКИ ДУЗАЛАЖЫП ТУРАР

МВД-ниң область эргелелиниң коллективи Кызыл районда «Черби» колхозту шефке алгаш, оларга эвээш эвес дузаламчыны көргүскеннер. Бо чылын часкы тарылга ажылынга сиген кезиллезинге дузалашпышаан, колхозчуларга лекция, беседаларны номчуп, шии концертти көргүзүп турар.

Ол коллектив үш тонна хөмүр дашты, 22 тонна тараа культураларын колхозка сөөртүп берген. Тайгадан тудугга хереглээри-биле 295 чудуктарны колхоз төвүнге дүжүрүп бергеннер. Шефчилерниң улуг дузаламчызын үнелеп колхозчулар өскүрүп четиргенин илередип турарлар.

М. ЧЫДЫН.

Өргелерни кырып турар

Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» болгаш Сталин аттыг колхозтары Булак, Ак-Тал болгаш Кара-Даг деп черлерде хөй тарааны тараан. Ол тарааларның үнүжү эки. Тарааларга хора чедирип турар өргелерни болгаш күскелерни эш Бөкен-оол хөйү-биле кырып турар.

Ол 870 өргелерни өлүргеш, районнуң белеткел конторазынга хүлээдип берген. Эш Бөкен-оолдуң үлегери-биле аныяктар, школачылар тарааның хоралакчылары-биле демисежири эргежок чугула.

Г. БАЛЧИР.

Бүгү эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде

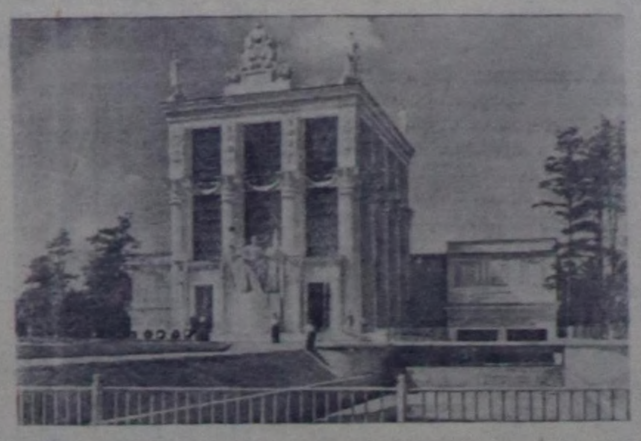

Чурукта: Суг ажыл-агыйының павильону.
Фото **Н. Грановскийнин.** СЭТА-ның пресслишези.

Социалистиг чарыштың чартык чылда түңнелдерин үндүрген

Өвүр районнуң Саглы көдээ Соединиң социалистиг чарыш комиссиязы көдээ Советтериң чарыжынга ол Советтиң киржип келгениниң чартык чыл түңнелин үндүрген.

Көдээ Советтиң организас-массалыг ажылы элээн эки чоруп келгенин комиссия демдеглээн. Сессияларны чыл эгезинден бээр 6 удаа чыылдырган. Советтиң ажылын колхоз бүдүрүлгезинче чоокшулаткан. Депутаттар боттарының соңгукчуларының мурнунга отчёттарын берип турар. Хамаатыларның хуралдары чуртталга бөлүктериниң аайы-биле 14 кезек черге болгулаан. Көдээ Советке чоннуң 10 билдириишкиннери кирген, оларны чогуур үезинде харыылаан болгаш ында чамдык дилеглерни күүседип бергилээн.

Колхозчу массалар ортузунга масса-политиктиг ажылдарны калбарткан. Лекциялар болгаш беседалар доктаамал чоруп келген. Көдээ Советтиң хамаарылгазында «Кызыл тук» колхоз бо чылын мал өстүрериниң планын бүгү үүзүннер аайы-биле ажыр күүседткен. Ылаңгыя ишектиин—120 хуу, чылгыныын—113,6 хуу, хойнуун—112,8 хуу, өшкүнүүн—131 хуу күүседткен. Инектерден сүт саап алрының хемчээли эрткен чылгызындан өскен. Хой бүрүзүнден 1,2 килограмм дүктү кыргып алганы четпес.

Күрүне мурнунга планныг хүлээлгелер квартал санында күүседтинип келген. Часкы тарылганы 135 хуу күүседткен. Тарааның чайгы ажаалгазы эки. Колхоз бо чылын чуртталганың 35 бажыңнарын тудар планныг, ам 14 бажыңнарны ажыглалда киирген. Тутса чогуур 5 мал кажааларының 2-зи туттунган. Уруглар яслизиниң бажыңының ханазын тудары доозулган. Чугай болгаш туйбу бүдүрүлгези багай эвес ажылдап турар. Колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарында мурнакчыларның хүрээлеңи өскен. Көдээ Совет бо чылдың күрүне чээшкинин тарадыр талазы-биле районга бирги черни ээлээн.

Ооң-биле чергелештир социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинде четпестер барын комиссия айыткан. Ылаңгыя колхозта мал ажылының продуктулуун бедидериниң амгы негелделери ыракта-ла чедир күүседтинмейн турар. Школа ажылынга көдээ Советтиң удуртулгазы экиживээн.

Көдээ Совет ам чылдың дараазындагы кварталдарында ажыл-агый, культура хөгжүлдезинге чаа-чаа чедиишкиннер дээш социалистиг чарышка удуртулганы улам күштелдирип турар.

М. МИРЧИН.

Школа септелгези эки чоруп турар

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта чеди чыл школазы чайгы септелгезин эки чоруткан. Школаның ажылчыннары-биле кады дөрт мергежилдиг бызаңчыларны организастап тургускан. Парталар, оруннар, самбыралар болгаш өскедаа үүрмек септелгелер бүрүн доозулган.

Школа, интернаттың иштики малгаштаашкыны болгаш чугайлаашкыны доозулган. Школаның чайгы ажылдарынга колхозтуң баштаар черинден, хөй-ниитиниң организацияларының талазындан эки дузалашкан.

К. НҮРЗАТ.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдер дээш шыңгыы ажылдаар

Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артели 1954 чылдың бирги чартыында ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң планын 101 хуу күүседткен. Малчыннарның дуржулга солчуушкуннуг хуралдары 4 катап болган. Мал ажылында зооветеринария хемчеглери чорутунуп турар. Бо чылын төрээн 45 инектериниң бызаалары симменталь уксаалыг болуп турар, эрткен чылда төрээн 20 белерден дон уксаалыг кулуннар база алдынган. Колхоз үрелиг коъдан чылгыны өстүрери-биле ам 30 белерни аңгы үскеш эдештирген.

Мурнакчы хойжу эш Дагба чеди чыл дургузунда колхозтуң хоюн менди ажаап келген, ооң ажаалгазынга турган хой 2500 баш чедир өскен. Коммунист эш Сертип 190 хойдан 202 хураганны, эш Яңмаа 180 хойдан 184 хураганны алган. Ылаңгыя эш Сертиптиң хураганнарының иштинде 120 хураган каракуль уксаалыг болган. Улуг чылгычы эш Балган бо чылын төрээн 110 белерниң бүгү кулуннарын менди доруктуруп турар. Колхозчу малчыннар бүгү малды эки сыттуг чайлагларда семиртип турар. Колхоз күрүнеге дүк дужаар планын ажыр күүседткен, 160 килограмм түленди дүк, 205 килограмм чел база дужаатынган.

Ооң-биле чергелештир колхозтуң мал ажылында улуг четпестер бар. Малдың продуктулуун бедидер хемчеглер дыка четпес чорутунуп, инектерден сүт саап, хойлардан дүк кыргып алырының планнары күүсетинмейн турар. Чазагларда, чайлагларга четчир санныг кыры мунгаш кажаалар белеткетинмээни дыка четпес. Чоокта чаа ийи хонукта улуг хат, чаъс болган үеде чадагай черге мал улуг бергедээшкинге таваржып турган.

Эш Адас эргелекчилээн инек фермазының ажылдакчылары мурнундан бээр салгаа ажылдаанындан чамдык төрээн инектериниң бызаалары хорамчалыг болган. Эш Шогжал эргелекчилээн хой фермазында учёт, отчёт ажылы сандаргай байдалда. Өшкү кадарчызы Дадык харыысалга чогу-биле 6 өшкүнү бөрүге чидирген, 1 өшкүнү боду туразы-биле өлүрүп чиген. Фермада чамдык бичии хураганнар улуг хойлар кылдыр даңзылатынган түүл бар.

Кол сорулга болза, мал ажылында четпестерни дүрген чайладып, ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш тодаргай хемчеглерни алыры болур. Артель бо чылын эрткен чылдаагызындан 1,5 катап хөй мал чемнерин белеткеп алыр дээш шыңгыы ажылдаары негетинип турар. Чыл келген тудум-на план ёзугаар мал чемнерин хөйнү, эки шынарлыг кажааларны четчири-биле белеткеп алыр, одарларны чөп, ажыглаар, малдың ниити ажаалгазын экижидер болза, ниитиниң мал ажылы дыка хөгжүлделиг болур.

Х. САРЫГ-ООЛ.

Албан черинге бюрократизмниң чыдын-даа тургуспас

Улуг-Хем районнуң ЗАГС черинге янзы-бүрү дилеглерлиг болгаш билдириишкиннерлип хөй-хөй кижилер үргүлчү кээп турар.

Оларның чөптүг дилеглерин чогуур үезинде күүседип бээр талазы-биле ол совет албан черинiң ажылдакчылары эштер Добров, Юртаева олар багай ажылдап, бюрократсыг чорукту көргүзүп турарлар.

Олар болза, төрүтүнгениниң болгаш өлгениниң дугайында документилер кылдыртып алыр дээш келген хамаатыларга каржы байдал-биле ужуражып, дилеглерни күүседип бээрин үргүлчү соңгаарладып келгеннер.

Чижээ, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң малчыны эш Куулар Маадыр-оол 1953 чылдың майда 50 километр хире черге албан чорук кылып чедип келгеш, бичии уруунуң төрүтүнгениниң дугайында хереченлелин алырын дилээн. Ол дораан харыы албаан. Ооң харыызын негеп, үш удаа билдириишкин киргген. Бо чылдың июль 10-га чедир чорук ону ам-даа күүседип берээн. Эш Кара-кыс ооң ужурунда ам 5 уругларлыг болганының дугайында күрүне дузаламчызын албайн турар. Оон ыңай эш Кара-кыс ол ырак черге каш удаа чоруп келгеш, күш-хүнүнүң минимумун база чедир күүседип албаан. Мындыг чижектерни хөйнү көргүзүп болур.

Чоннуң негелделерин дүрген харыылап бээринче кичээнгей салбас шак ындыг бюрократтарның совет албан черлеринге олуруп болбазының үези келбээн түве бе?

Я. КЫРГЫС.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

Киргиз ССР-ниң павильону

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң кол кирер эжиниң улуг чаагай, челээштелчек чартык дээрбээнден ырак эвесте киргиз сиилилге уран кылыгларның элементилерин архитекторларның бүгү тала-биле ажыглап туруп хевирлээни Киргиз ССР-ниң павильонунуң бажыңы—бүдүн орду туттунуп тургустунган. Улустуң угулзазы калбак делгээшкин хевири-биле ханаларның сүүр-сүүр кыдыгларында, колоннада база хана бижиктеринде болгаш соңга карактарында чурутунгулаан. Хүлер оюмалдар болгаш тоорук-биле сиилип кылган улуг дедем кирер эжиктер кончуг чараш. Мурнуку талазының дал ортузунда алдынналчак маны-даштан бүткен туктарга бүргеткен республиканың сүлдези онза ылгалып турар. Павильоннуң чанында—ногаан үнүш олурткан улуг участок. Делгелгеде эң-не улуг үүлдериниң бирээзи болуп, Киргизияның бай, онза хевирлиг үнүш аймаан ол көргүскен. Аңаа Тянь-Шань дагларындан эккелген чүс-чүс харлыг шивилер, шиштегер чөкпүр болгаш чатылчак арчалар, бедик-бедик сандан ыштар, моол чуртунуң дубтары болгаш чывыт карачыраалар, грек тоорукту чаа олуртулгалары, Сирияның шимелде кызыл чечектери аажок тааржып үнгүлээн. Киргизияда эң-не делгеренгей үнүштериниң үстен хөй янзы-бүрү хевирлерин мында эккеп каан.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга Киргиз ССР-ниң павильонунуң директору Р. Г. Абдразаков залдарның таарыштыр тургустунган черлеринге үүнү эккеп тургузарының болгаш делгелгениң кол комитединиң бадылааны делгелгеге салыр аңгы-аңгы үүлдериниң дугайын чугаалаан.

Павильоннуң иштиниң шимелде кааслалгазы—хөй-хөй кижилерниң кады ажылы. Болур делгелгениң көрүкчүлериниге республиканың улус ажыл-агыйының чедиишкиннерин көскү болгаш чедингир көргүзер чорукка чурукчулар Н. А. Мусатовтуң болгаш Б. А. Радионовтуң, методист Б. А. Коршиковтуң удуртулгазы-биле шимекчилер хөй үүлдерни кылганнар. Бо херекке Киргиз ССР-ниң уран-үүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы Г. Айтиевтиң удуртулгазы-биле Киргизияның чурукчулары идепкейлиг киришкеннер. Республиканың эң шевер дааранык чуларының хилинде өңнүг торгу-биле сиилип даарааны ханага азар хевистер (гушкизтер), Токмак райпромкомбинатының хевисчилериниң кылганы—бедик шынарлыг дүктен кылган кааслалга хевистери (ширтектер), Фрунзениң «Чаа керамик» артелиниң кылып күүседткени делгелгеге ол бодун салыр улуг-улуг ваза-савалар бар. Тос кааслалгалыг чурумалдарны Киргиз чурукчулар В. Арлашинниң, В. Тюриниң болгаш өскелерниң-даа бийирлери уран-мерген чуруп кылган.

Павильоннуң көрүлдези киирилде залдан эгелээр. Дал ортузунуң мурнуу талазында В. И. Ленинниң болгаш И. В. Сталинның турасказалдары онза ылгалып турар. Оларның адаанда мындыг сөстерни алдынбиле бижээн: «Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чорааш, Киргизия хожудангай аграрлыг чартык колония чорааныдан сайзырангай үлетпүрлүг болгаш мурнакчы көдээ ажыл-агыйлыг совет социалистиг республика болу берген».

Эге залда он бир делгеглер маңаа кирип келген кижилерни Совет Киргизияның тургустунуп келгениниң төөгүзү-биле, ооң аар, чиик болгаш чем үлетпүрүнүң өзүлдези-биле, ооң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдези-биле, культуразының, эртениниң болгаш киргиз улустуң уран-үүлүнүң чечектелиишкини, база ооң амыдырал чуртталгазының болгаш чаагай чоруунуң экижээни-биле таныштырар.

Революция мурнундагы Киргизия барык-ла бодунуң үлетпүрү чок турган. Совет эрге-чагырганың чылдарында маңаа хөмүр даштың, дагрудазының, машина тудуунуң, нефтиниң үлетпүрү болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырлары тургустунгулаан. Чурт иштиниң чиг-эдинге үндезилетингеш, чиик болгаш чем үлетпүрү сайзыраан. Чижээ, 1940 чылдагызы-биле деңнээрге, 1953 чылда хөвеңсаазындан кылган пөс аймаа 15-тен хөй катап, торгу—53 катап, консервалар—барык-ла беш катап көвүдээн. Чуртту индустриализастааны, колхоз тургузуунуң тиилелгези көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер чорукка калбак орукту ажыткан. Амгы үеде Киргизияның ховуларында муң-муң тракторлар, 1400 комбайннар, хөвең ажаап алыр муңмуң машиналар база көдээ ажылагыйның өске-даа нарын хөй-хөй машиналары, чепсек-херекселдери ажылдап турар. Эге залда улуг черни республиканың көдээ ажылагыйының кол адыры—мал ажылы эзлеп турар Дужааштыр кожа тургускулаан үш улуг чуруктар кичээнгейни хаара туда бээр. Оларның ортузунда турар бирээзинде Тянь-Шань дагларының бажында альпий шыктарында хөй санныг хой одарларын чуруп көргүскен. 1953 чылда хой малдың баш саны 1940 чылга дөмейлээрге 2,4 катап көвүдээниниң дугайында диаграммалар болгаш таблицалар чугаалап турар. Эрткен чылын республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1940 чылга деңнээрге, 2 катап хөй бедик шынарлыг дүктү күрүнеге дужааган. Өске чурукта өөр-өөр киргиз аъттарның оъттап чоорааның көргүскен. Республикада 1940 чылга дөмейлээрге уксаалыг болгаш экижиткен аъттарның санының барык-ла алды катап өскенин, а 1945 чылдан 1953 чылга чедир чылгы малдың баш санынга 230 муң баш немешкениниң дугайын сан-түңнер көрүкчүге бүзүрелдии-биле чугаалап бээр.

Киргиз ССР-ниң көдээ ажылагыйының кол-кол адырларының залы көрүштүг чаагай. Ханаларның делгемнеринде онзагай делгеглерде — чырыткыланчак сайгылганнарга херелдеткен шил хааржактар бар. Оларның темазы болза, делгеп көргүскен ажыл-агыйларның ажылының мурнакчы аргаларының дугайын чугаалап бээри болур. Чижээлээрге, Фрунзе областың Кеминский районунда Ильич аттыг үрелиг мал совхозундан чүү-даа өөренип ап болур. Бо ажыл-агыйның ажылдакчылары Киргизияның мал ажылының эртем-шинчилел институдуби-биле кады ажылдап тургаш, мыйыстыг бода малдың бедик продуктулуг алатау уксаазын тып үндүрген. Совхоз 220 баш бир өөрүнүң инек санындан 5136 килограмм сүттү саап алган.

Нарын дүктүг хой ажылы—Киргизияның мал ажылының чугула адыры болур. Фрунзе областа хой ажылының мурнакчы «Кенеш» колхозунуң, Таласс областа үрелиг хой ажылының «Джуан-Тюбе» совхозунуң чедиишкиннерин үш делгеглерде көргүскен. «Кенеш» колхозка холбаштырган делгег бо-дур. Ооң одарларынга эрткен чылын 16.958 хойлар санатынып турган. Тарыыр шөлдериниң, шынааларның болгаш мал одарларының 100 гектар бүрүзүнге-ле 300 хойлар, а 627 килограмм кыргытынган дүк онаажыр болган. Колхоз 100 төрүүр хой бүрүзүнден-не 108 хураганнарны доруктуруп алган.

Киргизияның мал ажылының эртем-шинчилел институдунга болгаш ооң экспериментал дыг үндезининиң ажылдарынга тускай делгеглерни холбаштырган. Институт болза, Киргиз Алатаузунуң бедик дагларында далай деңинден 2300 метр бедик черде турар сиген шөлдеринде хөй чылда үнер оът-сигеннериниң тарылгазын бир дугаарында чедиишкиниг ажыглаан. Моортан ол чылдыңна гектар бүрүзүнден 60 центнер сигенни ажаап ап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Киргизияга улуг-улуг гидротехниктиг тудуглар тургустунган. Республиканың бүгү-ле көдээ ажылагый культураларының 70 хуузун суггаттыг черлерде таарыштыр тургускан. Чечен кааслалгалыг чурукта Чүй шынаазының эң чаагай хөрзүнүг черлериң суггарып чаагайжыдарының перспективаларын көргүскен.

Хөвең ажылының көргүзүлгези павильонда улуг черни ээлеп турар. Чиг-хөвеңниң бедик дүжүдүн ажаап алрының талазы-биле республиканың 18 колхозчулары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты чаалап алганнар.

Делгегде хөвең ажылының талазы-биле республиканың эң улуг колхозу болур Ош областа «Кызыл шарк» колхозту эккеп көргүскен. Сөөлгү ийи чылдарда 925 гектар шөлдүң га бүрүзүнден ортумаа-биле 33,6 центнер чиг-хөвеңни ажаап алган. Колхозтуң орулгазы 1953 чылда 11 миллион 88 муң рубль болган. Бо делгегде Социалистиг Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадыры Алли Анаровтуң ажылының методтарының дугайын чугаалап турар. Дайын сөөлүндеги чылдарда ооң звенозу 6—10 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден чиг-хөвеңни ап турганы ортумаа-биле 80 центнер болуп турар. Бо үениң дургузунда ол звено күрүнеге 8 миллион хөвең-саазын пөстерни кылып ап болур хире 9000 центнер чиг-хөвеңни дужааган. Алли Анаровтуң дуржулгазының дугайын чугаалап турар кыска хемчээлдиг өңнүг кино-чурук делгеглерде көргүзүглерге болгаш экскурсия чорудукчузунуң чугаазынга немежип турар.

Элээн каш делгеглер Киргизияның көдээ ажыл-агыйының механизастаашкыны, ооң колхозтарының болгаш совхозтарының суг ажылының талазы-биле чедиишкиннери, база ол ышкаш көдээ ажыл-агыйны электрижидери-биле таныштырар.

Тараа культураларының (күзүн чажар кызылтастың) бедик дүжүттерин суггат чок черлерден ажаап алырының дуржулгазын Иссык-Куль областың «Большевик» колхозунга холбаштырган делгеге көргүскен. Бо көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары 2000 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 19,2 центнер, күзүн тараан кызылтасты ажаап алганнар. Луб культураларындан бедик дүжүттү чедип алган «Джанги-Пахта» колхозтуң, 1953 чылда 40 гектар шөлдүг чимис үнер садтың гектар бүрүзүнден 140 центнер яблокону болгаш грушаны чыып алган Фрунзе областың Сталинский районунда Карл Маркс аттыг сад ажылының колхозунуң делгеглери чараштыр кылдынган.

Тооруктут аргалар—Киргизияның байлаа. Чаткальдың болгаш Фергананың сыннарының соңгу талаларында далай деңинден бир болгаш ийи муң метр бедик, узуну 300 километр болгаш дооразы 30—50 километр шөлдү черлик тоорук үнер арга-ыяштың девискээри эжелеп турар. Павильонда—Джалал-Абад областың Октябрьский районунуң мурнакчы Кара-Аллин ыяш ажылагыйының черлерин чурукка тыртты-рып каанын каастап делгээн. 1953 чылда ол ыяш ажыл-агыйы 1278 центнер грек тоорукту болгаш 2115 центнер яблокону ажаап белеткээн. Ажыл-агыйның бо адырга холбаштырган кезээнде «Мурнуу Киргизияның тоорук-чимистиг аргалары» деп тускай тыртты-рып алган кыска хемчээлдиг кино-чурукту көргүзүлгеге улаштыр үндүрүп турар.

Республиканың эң эки ажыл-агыйларын павильонда ыракта-ла долу эвес санап көргүскени мындыг-дыр. Бо павильон болза, Киргиз ССР-ниң улус ажыл-агыйының адырларында болгаш культуразында чедиишкиннерин шын билдингир болгаш долузу-биле көргүзүп турар.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ АИТЫРЫГЛАРЫНГА ХАРЫЫЛАР

Францияга чазактар чүге үргүлчү солчуп турарыл

Удаа-дараалаштыр, ылаңгыя сөөлгү чылдарда үргүлчү болуп турар чазак кризистери Францияның иштики политиктиг амыдыралының характерлиг шинчизи болур. Коммунистерниң чазактан үнгени 1947 чылдың майдан бээр Францияга чазактың 15 кабинеттери турганын чугаалааргa-ла четчир.

Чазактың ындыг солчур чоруунуң кол чылдагааны болза, чагырыкчы бөлүктерниң талазындан бодунуң чуртун улус чокка, улуска удур башкарары улам бергедеп барганында болуп турар.

Эң массалыг болгаш улуска эң саңлдарлыг партияны—Коммунистиг партияны, Францияның чазааннан Вашингтоннуң негелдезин ёзугаар үндүрген соон-дарый дораан-на чуртту америк империалистерниң экономика болгаш политика талазыбиле күжениишкинниг кулданыры эгелээн. Америк монополистер француз үлетпүрүүн бүдүн адырларын боттарының холунче бүрүн киирип ап, Францияны оон колония черлериннен кыгызып үндүрүп, оон бодун хамаарылгалыг чалча күрүне болдуруп турар. А ол чорук болза, Францияга үлетпүр бүдүрүлгезиниң кызырлырына, фабрикаларның болгаш заводтарның хагдынарынга, ажыл чок чоруктуң өзеринге, ажылчы чоннарның материалдыг байдалының баксыраарынга чедирип турар. 1953 чылдың төнчүзүнде чуртка 600 муң долу болгаш 2,5 миллион чартык ажыл чоктар санатынып турган, а 1954 чылда ажыл чоктарның саны 1951 чылдыындан 60 хуу өскен.

1951 чылдың сентябрьдан бээр ажылчы чоннарның амыдыралы 20 хуу аартап улгаткан, ол-ла үеде ажыл төлевири 10 хуу кудулаан. Акша системазының үрелгениниң болгаш Франктың (француз акшаның) үне чокталганының түңнелинде дайын мурнундагы деңнелге бодаарга 1953 чылдың ортаа үезинде үлетпүр продукциязынга өртектер 32 катап, а көдээ ажыл-агый продукциязынга—17 катап улгаткан. Ажылчы тараачыннарның садып алыр аргалыы дайын сөөлүндеги үеде 2 катап кызырылган.

Францияның чазааның даштыкы политиказы база-ла улуска удур характерлиг. Америк империализмниң дугуюн кетинип алгаш, француз чагырыкчы бөлүктер чаа дайынны белеткээринче киргеннер. Боо-чепсеглээшкинниң эндере бүдүрүлгези болгаш француз колонизаторларның Индий-Кыдатта чорудуп турар дайыны канчаар-даа аажок хөй хөреңгини мангыстап турар. Францияда шериг чарыгдалдары 1947 чылда 205 миллиард франк турганындан 1954 чылда 1 400 миллиард франк четкен. 1954 чылда ол чарыгдалдар 1.700 миллиард франк кылдыр тодаратынган, ол болза, чурттун күрүне бюджединиң 45,8 хуузу болуп турар. Үүгле Индий-Кыдатта дайын безин чонга, француз үндүрүг төлекчилеринге чыл бүрүде-ле 800 миллиард франкты онааштырып турар.

Далай ындының эзелериниң күзелин боттандырбышаан, француз чагырыкчылар коммунистиг партияга болгаш демократтыг организацияларга удур истеп-сүрүүшкүннерни болгаш нүгүл-чөнгээлерни күштелдирип, оларның баштынчыларын чок кылырын, улус массаларның удурланыышкынын сый шаварын оралдажып турар. Олар ажылчы чоннарның хоойлу ёзугаар хосталгаларынга төнчүнү салырын оралдажып турар. Ынчалза-даа башкарылганың фашистиг методтарын ажыглаары болза, күштүн дугайын эвес, а хоозурап бууран чагырыкчыларның кошкааның дугайын, оларның улустан улам-на хоорлуп турарының дугайын херечилеп турар.

Францияның башкарыкчы бөлүктериниң улуска удур, антинационалчы политиказы француз улустуң үзүктел чок өзүп турар удурланыышкынына таваржып турар. Улус массалар тайбың, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш, герман милитаризмниң катап төрүтүнеринге удур, Индий-Кыдатта дайынны доп-дораан соксадыры дээш демиселге ажылчын аңгыны болгаш оон авангарды—Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжып турар.

Францияның иштики политиказының амыдыралынга коммунистиг партияның саңлдары хүн-бүрүде өзүп турар. Сөөлгү парламент соңгулдаларынга коммунистер дээш 5 миллион ажыг соңгукчулар бадылаан. 1954 чылдың мартта Сенаның болгаш Уазтың департаментилерингe болган кезик-чамдык соңгулдалар болза, коммунистиг партия Франциядa эң саңлдарлыг турган болгаш саңлдарлыг болуп артып калган политиктиг партия болуп турар деп чүвени чаа күш-биле бадыткаан.

Барыын үзелдиг социалистерниң баштыңчыларының чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазы турза-даа, Францияның коммунистиг партиязының күжениишкиннери ажылчын аңгының хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин улам улуу-биле быжыглап турар.

1953 чылдың августа болган бүгүнүнүн ажыл-соксадыышкынының үезинде ажыл-соксадыышкынының муң-муң комитеттерин болгаш хөделиишкиннерниң чаңгыс-эвиниң комитеттерин тургускан. Демиселдиң кидин-түлүк үезинде баштайгы катыгжаа профсөвилелдер организациялары төрүтүнген.

Францияның чагырыкчылары метрополияда-даа, далай ындының девискээрлеринде-даа демократтыг күштерниң өзүлдезинден болгаш оларның саңлдарының күштелириниден коргуп турар. Бодунуң улустарындан олар өске империалистиг кулданыглардан-даа артык коргаллар.

«Эрге-чагыргаларның солчурунда» көстүп турар янзы-бүрү чазак сайгарылгалары чурттуң политиктиг кол уг-шиин өскерткен турар, үүгле дизе, чазактарның составтарынга биеэгиле буржуаз политиканнар артып каап турар.

Шынап-ла бир эвес сөөлгү 15 француз чазактарның составын көөр болза, Анри Кей (радикал) ол чазактарга 14 катап кирген, Робер Шуман («улус-демократтыг шимчээшкин»—МРП)—12 катап, Рене Мейер (радикал)—9 катап, Бидо (МРП)—9 катап кирген болгаш оон-даа өске.

Француз демократтыг «Регор» журнал Францияда чазактарның солчуушкунун чугаалавышаан, «олар үргүлчү солушкан тудум, оларның бот-боттарындан ылгалы улам-на эвээш»—деп, анаа-ла эвес демдеглээн.

Францияга чазактар солушкан бүрүзүнде-ле эрге-чагыргага артында капиталистиг монополиялар хөделип турар буржуаз партияларның янзы-бүрү эвилелери артып каап турар. Чижээ, католик партия, МПР болза, француз сан-хөө олигархиязы-биле болгаш Ватикан-биле ханы чоок харылзаалыг, а оон баштынчызы Робер Шуман болза, де-Ванделдерниң «кан хаанларынын» чалчазы болур.

Француз буржуазияның эң эртеги партиязы — радикал-социалистерни миллиардер Ротшильд акшаландырып турар, оон төрели болза, ол партияның баштынчыларының бирээзи —Рене Мейер болур.

Бо бүгү партиялар монополистер бөлүктериниң болгаш буржуазияның янзы-бүрү кезектериниң эрге-ажыктарын камгалап турар. Ол партияларның чорудуп турары америк миллиардерлерге чагыртырының политиказы болза, оларның массаларга саңлдарының дүжеринге чугаажок чедирер.

Чижээ, социалистиг партияның 1953 чылда болган 45-ки съездизиниң барымдаалары-биле алырга, 1946 чылда партия кежигүннериниң саны 553 муң кижи турганындан 1953 чылдың июльда 108 муң чедир кызырылган.

Францияның буржуаз партиялары ханы иштики кризисти чурттап эртип турар. Францияның национал буржуазияның элээн хөй кезии оларның күрүнезиниң экономиктиг болгаш иштики политиктиг амыдыралынга Американың холгаарлап турарының политиказынга улам-на хожудап турарын илередип турар. Ол буржуазия АКШ-тың аспактарындан уштунарын, бодунга тускай хамаарышпас байдалды болгаш бедик конгааны хандырарын оралдажып турар. Мынчангаш Францияның буржуаз партияларының хөй нуруузунуң аразында чөрүлдээлер күштелип турар. Ылаңгыя Даштыкы политиканың айтырыгларының талазы-биле, «Европаның камгалал нинтилежилгезинин» дугайында керээни дүрген бадылаар болгаш Индий-Кыдатта перспектива чок колониалдыг дайынны уламчылаар дугайында америк империалистерниң негелдези-биле холбаштыр ол чөрүлдээлер онза чидиг илереткинин турар.

Вашингтоннуң дошкун базыышкыны турза-даа Францияның чагырыкчылары парламент дамчыштыр бонн болгаш париж керээлерин ам-даа эрттирип чадап каан.

«Нинти-европа керээзиниң дугайында, Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң дугайында» совет саналдар француз улустуң ортузунга улам улуг нептереп тарап турар. Совет төлевилелди боттандырары француз улуска, Европаның өске улустары ышкаш, тайбыңның ёзулуг магадылалын тыпсып бээр, Европаны аңгылап чарганын чок болдурар, Европаның бүгү чурттарының аразында үре-түңнелдиг кады-ажылдажылганы, оларның национал хамаарышпас айыыл чок чоруун хандырган турар ийик деп чүвени француз улус билип турар.

Вьетнамның, Кхмерниң болгаш Патет-Лаонуң улустарынга удур «хирлиг дайынны» үргүлчүлээриниң политиказы үзүктел чок өзүп турар удурланыышкынны үүгле Францияның улус массаларында эвес, а харын национал буржуазияның дыка хөй кезиинге база болдуруп турар.

Ол дайын үүгле Францияны кошкадыр соргулгалыг, ону Индий-Кыдаттан кыгызып үндүрер, Индий-Кыдатта американнар боттарының колониязы кылдыр, Азияның Мурнуу-Чөөн чурттарын эжелеп алырынга шериг базазы кылдыр хуулдурар чорулганы салып турар америк империализмниң эрге-ажыктарынга колдадыр чорутунуп турар. Индий-Кыдаттың улустарынга удур дайынны үргүлчүлеп чорудары Францияның амыдыралчы эрге-ажыктарынга удурланышкак болуп, Индий-Кыдатка тайбыңны тургузарынга доктар болуп турар Ланьель-Бидонуң чазаа бодунуң чуртунга быжыг баганалыг болуп шыдаваан.

Индий-Кыдаттың улустарынга удур чөптүг эвес дайынны үргүлчүлээри-биле холбашкан француз улустуң бүгү-ле өзүп турар килеңнээшкининиң илергейлээшкини болза, Францияга чоокта чаа болган чазак кризизи болур. Бо чылдың июнь 12-де Национал хурал Ланьельдиң чазаанга бүзүрээнин бадылаашкыннарның хөйү-биле илереткен. Республиканың президентизи Ланьельдиң чазактан дүжерин хүлээп алган болгаш чазакты тургузарын радикал-социалист Мендес-Франска дааскан.

Мынчангаш, дайынның болгаш национал хамаарышпас чоруктан ойталаарының политиказын ойтур шаап турар калбак улус массаларның үзүк чок өзүп турар килеңнээшкининиң күжү-биле, а ол ышкаш империалистиг чөрүлдээлерниң күштелгениниң болгаш Францияда буржуаз партияларның иштинде чөрүлдээлерниң күштелгениниң уламындан чазактың үргүлчү кризистери ыяавыла тыптып үнүп турар. Францияның чагырыкчы бөлүктериниң политиказы шуут дөгейленип, чорбастааның ол кризистер херечилеп турар, оон үнер арга болза, үүгле тускай даштыкы политикага, тайбыңның, хосталганың болгаш социалистиг депшилгениң политиказынга эглип келири болур.

Коммунистиг партияга баштаткан Францияның калбак улус массалары ындыг политика дээш туржуп үнүп турар. Француз коммунистер бодунуң XIII съездизинге националдың чугула үш негелделерин чөптүгүнер кандыг-даа политиканы шинтпирлиг деткиирин бадыткааннар: бонн дууржулгаларын болгаш париж керээзин күштүг болдуруп бадылаарындан ойталаар, Индий-Кыдатта дайынны соксадыр, Европага айыыл чок чорукту организастаар болгаш улуг күрүнелерниң аразында чөрүлдээлерни чугаалажылгаларының аргазы-биле чок кылып тазыштыр; ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның соңгаарладып болбас экономиктиг негелделерин хандырар; демократтыг хосталгаларны эки камгалаар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле француз улус национал хамаарышпас чорукту катап тургузарынга чаңгыс-аай национал фронтуну тургузары дээш демисежип турар. «Коммунистер биле бүгү патриоттарны каттыштырып турар үүгле Национал фронт чурттуң эрге-ажыктарынга тааржыр политиканың инициатору бооп болур болгаш ол политиканы чорударынга белен чазакты тургузарын хандырар»—деп Францияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленумунга Жак Дюкло медеглээн.

Бүгү демократтыг болгаш ёзулуг национал күштерни, бирги ээлчегде ажылчын аңгының хөделиишкиннериниң чаңгыс-эвин каттыштырар—демократтыг чаңгыс-аай чазакты тургузарынга коммунистерниң айыткан оруу ындыг. Француз улустуң күзел-соруунга тааржып турар үүгле ындыг чазакты тургузары Францияда үргүлчү болуп турар чазак кризистеринге төнчүнү салып болур болгаш Францияның национал хамаарышпас чоруун болгаш экономиктиг чечектелиишкинин хандырып болур.

С. ТИТОВ.

Польшаның төрүтүнгениниң хүүнге уткуштур

ВАРШАВА. Польшаның национал байырлалы болур катап төрүтүнгениниң хүүнге алдар кылдыр Польшада социалистиг чарыш калбаа-биле нептерээн. Ол хүннү июль 22-де демдеглээр. Үлетпүрүүн янзы-бүрү адырларының он-он муң ажылчыннары, а ол ышкаш тудугжулар күш-ажылчы вахталарда турупканнар.

В. И. Ленин аттыг «Новая Гута» деп металлургия комбинадының тудугжулары улуг тиилелгени чедип алган. Июль 13-те баштайгы ээлчегниң чылыг электростанциязын ажыглалга байырлалдыы-биле дужааган. Амгы үеде баштайгы домна суугузун ажыглалга киирериниң белеткел ажылдары үргүлчүлеп турар.

Белосток воеводствозунуң Замбрув хоорайда пөс комбинадының тудуушкунунда аргылга фабриказының цехтериниң дериглерин эптээрн доступ турар, ону дыка кыска хуусааның иштинде туткан. Ол чаа фабрика июль 22-де ажыглалга кирер.

Польшаның өске-даа хөй-хөй бүдүрүлгелериниң коллективтери байырлал мурнуун күш-ажылчы вахталарында турупканнар. Олар улусчу Польшаның он чыл болганын бүдүрүлгениң чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуп турарлар.

(СЭТА).

Пхеньянда аныяктар активиниң Бүгү-корей чөвүлел хуралы

ПХЕНЬЯН. Аныяктар активиниң Бүгү-корей чөвүлел хуралының июль 13-теги эртенги хуралынга саналдар үргүлчүлээн. Кежээки хуралга ВЛКСМ-ниң төлээлериниң баштыңы И. А. Зубков байыр чедирип чүве чугаалааргa, олурушканнар изин-биле уткуп алган.

Совет болгаш корей аныяктарның аразында найыралдың демдээ кылдыр эш Зубков ВЛКСМ ТК-ның мурнундан чөвүлел хуралга ВЛКСМ-ниң тугун дамчыдып берген.

Совет аныяктарның төлээлекчизиниң чугаазын чөвүлел хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Чөвүлел хурал Бүгү-корей аныяктарга кыйгырыгны болгаш маршал Ким Ир Сенге багаанын текстизин хүлээп алган.

Кореяның аныяк өскен оолдар, кыстары улус ажыл-агыйының үш чыл планын долдур болгаш ажыр күүседиринге идепкейлиг киржип, Төрээн чурттуң тайбың каттыжыышкыны, Совет Эвилелиниң, Кыдат Улус Республиканың, улус демократиязының чурттарының аныяктарыбиле найыралды болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын быжыдары болгаш хөгжүдери дээш шудургу демисежирин ол кыйгырыгда кыйгырып турар.

Аныяктар активиниң Бүгү-корей чөвүлел хуралы оон-биле доозулган.

(СЭТА).

Демократтыг Германия дээш

БЕРЛИН. Демократтыг Германияның Национал фронтузунуң Национал чөвүлелиниң президиумунуң июль 10-да Берлинге болган хуралының дугайында дыңнадыгны АДН агентилели чарлаан. Герман Демократтыг Республикага чоокта чаа болуп эрткен улустуң бадылаашкыннарының түңнелдерин ол хуралга чугаалашкан болгаш тодаргайлап көргген. Герман Демократтыг Республикага улустуң бадылаашкыннарының түңнелдери республиканың чонунуң хөй-нуруузунуң тайбынче болгаш Германияның чаңгыс эвинче күзел чүткүлдүүнүң дугайын тодаргай херечилеп турарын президиум айыткан деп дыңнадыгда чугаалап турар.

Герман Демократтыг Республиканың улус палатазынга октябрь 17-де болур соңгулдалар белеткелиниң хеерээнге Национал фронтунуң мурнунда туруп турар сорулгаларны президиумнуң хуралынга чугаалажып көргген болгаш «соңгулдалар-биле холбаштыр Демократтыг Германияның Национал фронтузунуң Национал чөвүлелиниң политиктиг директиваларын» чогаадып кылырының кол байдалдары тодаргайлатынган.

(СЭТА).

Пакистанда америк чимзениишкиннер

ДЕЛИ. «Пипл» солуннуң дипломаттыг хайгааракчызының дыңнатканын ёзугаар алырга, Карачиде америк элчиниң айтыышкыны-биле Пакистан «америк дужаалдарны күүседиринге белен» 100 муң патаны армияны тургузар ужурлуг (патани дээрге, Афганистан-биле кызыгаарлажып турар районнарда чурттап турар аймак улус).

(СЭТА).

Даллестиң Парижче чорутканы

ВАШИНГТОН. Францияның премьер-министри Мендес-Франс-биле болгаш Англияның даштыкы хөректер министри Иден-биле ужуражыр дээш АКШ-тың күрүне секретары Даллес июль 12-ниң кежээзинде Вашингтондан Парижче ужуп үнүпкен.

Индий-Кыдат болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында айтырыгга америк бодалды Каттышкан Штаттарның Францияга болгаш Англияга шорбаштырарының чаа оралдажыышкынының дугайын Даллестиң Парижче үнериниң мурнунда кылган медеглели херечилеп турар. «Индий-Кыдатта болгаш Европада болуп турар болуушкуннарга Каттышкан Штаттарның аажок сагыш човап турары-биле» ол Парижче баар апарган деп чүвени өнзалап демдеглээш, Даллес АКШ болза, «Францияның, Великобританияның болгаш Каттышкан Штаттарның дугуржулгалыг хөделиишкиннерин» хандырарын оралдажып турар деп медеглээн.

Женева чөвүлел хуралын чыылдырганының сорулгазы болуп турар Индий-Кыдатка тайбың таарыштырылганы чедип алырынга АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң сонуургал чогун Даллес көргүскен. «Мээң Парижче баарым мурнунда тайылбырлатынган туруштан ойталаашкын эвес, харын мен-даа болгаш күрүне секретарының оралакчызы Смит бистер амгы үеде Женеваже баар деп бодавайн турарывыс болур» деп ол медеглээн.

«Францияның, Великобританияның болгаш Каттышкан Штаттарның чаңгыс аай фронтузун хевээр артырарын» АКШ улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар деп Даллес түңнелинде база дагын бадыткаан.

(СЭТА).

Даллестиң Парижче чорутканының дугайында Эйзенхауэрниң медеглели

ВАШИНГТОН. Даллестиң Парижче чорутканы кол америк эвилелчилериниң Каттышкан Штаттар-биле харылзаа-байдалдарының айыылдыг апарганы-биле болдунган деп ээлчеглиг парлалга конференциязынга президент Эйзенхауэр медеглээн. Эйзенхауэрниң сөстери-биле алырга, париж чугаалажыышкыннарының дугайын илеткээри-биле Даллес Вашингтонга удавас чедип келир болуп турар.

(СЭТА).

„Европа нинтилежилгезиниң" дугайында Итали парламентиде удурланыышкыннар

РИМ. Депутаттар палатазының даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының «Европаның камгалал нинтилежилгезин» тургузар дугайында керээни хүлээп алырының төлевилелин чугаалажып көөрүнге холбаштырган июль 9-та болган хуралын «Унита» солун делгереңгейи-биле парлап турар.

Даштыкы херектер министри Пичониниң чугаазының сөөлүнде чугаалажып көрүүшкүн калбарган, монархист Канталупо, неофашист Анфузо, социалистиг партияның чиңгине секретары Ненни болгаш коммунистиг партияның чиңгине секретары Тольятти олар санал бергеннер.

Эзергек партияларның ийи төлээлери «байдалдың тодаратынып келирин манап» ол айтырыгны көөрүн соңгаарладыр деп санал үндүргеннер.

«Европаның камгалал нинтилежилгезин» тургузар дугайында керээни алырынче чазактың шудургу чүткүлү черле ужур-утка чок деп Ненни медеглээн. «Европаның камгалал нинтилежилгези» чепсээ болур ужурлуг турган политиканы Франция дыка эде көөрүнге белен хире болу бергенде, чогум-на ам бо айтырыгга чазак албадал кылып болбас. Ол «нинтилежилгени» тургузары бүгү европа чурттарының шуптузунуң аразынга ёзулуг херек кырында болгаш тайбың дугуржулгаларын чедип алыр идегелди чок кылыр ийик.

Керээни чугаалажып көөрүн дүргедедирин негеп турар чазактың тезизинге Тольятти удурланган. Оон-биле кады Тольятти улустар аразының болуушкуннарының моон соңгаргы хөгжүлдезин анаа-ла манаарын негеп турар эң-не эзергек партияларның ындыг туружун шүгүмчүлээн.

Бистер, коммунистер, шериг блоктарының болгаш Германияны агрессчи сорулгаларга чепсеглээриниң политиказынга удурланып турар бис деп Тольятти медеглээн. Ынчалзажок ол тезисти чарлап үндүрери-биле база өске партиялар оон чөптүүнге бүзүрээрин манаары-биле кызыгаарлатынып шыдавас бис. Италияның даштыкы политиказының удуртукчуларының мурнунга бис оларның харыылаар ужурлуу айтырыгны салып тур бис: Делегейде кайыдаа талаларның күрүнелери болгаш политиктиг бөлүктери «европаның камгалал нинтилежилгезинден» ылгалдыг улустар аразының политиказының хевирин дилеп турарын билдиңер бе силер? Ол хевирни дилээринге Совет Эвилели болгаш улус демократиязының чурттары база өске-даа хевирлиг болза Франция болгаш Великобритания киржип турарын билдиңер бе силер? Ындыг байдалдыг турда манаг-биле кызыгаарлатынып хоржок, харын-даа киржари болгаш улустарның айыыл чок база тайбың чоруунга кыжаныгны тургуспас ындыг чаа хевирни ажылдап кылырынга салыышкын киирерине белен болуру эргежок чугула. Чугаа болза «европаның камгалал нинтилежилгезин» тургузар дугайында керээни хүлээп алырын дүргедедир азы чайладыр дугайында болбайн турар. Чугаа болза дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры-биле характерлетинип турар улустар аразының политиказының чадазынче Италияны идепкейлиг киирер дугайында болуп турар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редакторнуң оралакчызы М. Н. ЛЮНДУП.

Калчаараашкыны болдурбаңар

Калчаараар чорук — халдамырлыг аар аарыг.

Калчаараар аарыг хамыкты мурнай-ла калчаараан ыттың ызырганындан халдаар. Ындыг аарыгдан аараан ыт дириг амытаннарны болгаш кижилерни, а мырыңай бодунуң ээзин туткулавыдып болур.

Калчаараар аарыгны көөрге кадык-даа ышкаш малдарга база халдадып болур.

Калчаараашкыны чинги-биле болдурбайн барып болур. Дириг амытаннарның, ылаңгыя ыттарның болгаш мый-ыттарның ызырарындан кичээниңер.

Дириг амытаннар ызырыптары билек-ле баш удур камгалалдың тарыышкынын кылдырыңар. Калчаа аарыгта удур тарыышкын бир эвес ол чогуур өйүнде болгаш ону төнчүзүнге чедир үзүктелдирбейн эмнеткенде, ам ынчаарда дуза көргүзер.

Тарыышкын чиик эртер.

Ыттарыңарны даңзыладыңар.

Ыттарны багга тургузуңар.

Ытты эдертирде баан чолдак кылдыр болгаш чуларлап алгаш (ызырбас кылдыр) чоруур херек.

Калчаараан ыттарны, мый-ыттарны болгаш өске-даа дириг амытаннарны доп-дораан чок кылыңар база ол дораан ветеринария хайгааралынга дыңнадыңар.

Дириг амытаннар аарый бээрге-ле ол дораан мал эмнелгезинге барыңар.

КАЛЧАА ААРЫГГА УДУР ДЕМИСЕЖИНЕР.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын башкы.

АҢЧЫЛАРГА

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1954 чылдың июнь 9-тагы № 888 доктаалын ёзугаар облкүүскомнуң 1954 чылдың июль 7-деги № 84 айтыышкыны-биле аңчыларга бир бөрү өлүрерге-ле ол бөрүнүң эр, кызы болгаш назыны ылгал чокка 500 рубль шаңналды июль 1-ден эгелеп тыпсырын доктаатган.

Аңчылар! Чылдың бүгү дургузунда бөрүлерни кырынар.

АҢНЫЫР АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ КИЛДИЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кулумчузу, бажын № 3. Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллдериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллдериниң, бухгалтериянның 4—98, иштики информация киллдизиниң—3—65.

ТС—01940. культура эргелелиниң типографиязы.